

1-2/2005

Археологічний літопис Лівобережної України

Археологічний літопис Лівобережної України

Центр охорони та
дослідження пам'яток
археології управління
культури Полтавської
обладержадміністрації

Інститут археології
Національної
Академії наук
України

Науковий журнал

Заснований у 1997 р.

Виходить раз на півріччя

Редакційна колегія:

Олександр СУПРУНЕНКО,
головний редактор, кандидат історичних наук,
заслужений працівник культури України (Полтава)

Петро БОНДАРЕВСЬКИЙ,
заслужений працівник культури України (Полтава)

Вадим ВАДИМОВ,
член-кореспондент Української Академії Архітектури,
доктор архітектури (Полтава)

Гліб ІВАКІН,
доктор історичних наук (Київ)

Володимир КОВАЛЕНКО,
кандидат історичних наук,
заслужений працівник освіти України (Чернігів)

Ірина КОВАЛЬОВА,
доктор історичних наук, професор (Дніпропетровськ)

Володимир МИХЕЄВ,
доктор історичних наук, професор (Харків)

Олександр МОПЯ,
член-кореспондент НАН України,
доктор історичних наук, професор (Київ)

Олексій НЕСТУЛЯ,
доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України (Полтава)

Андрій ОБЛОМСЬКИЙ,
доктор історичних наук (Москва)

Олександр СИМОНЕНКО,
доктор історичних наук (Київ)

Ростислав ТЕРПИЛОВСЬКИЙ,
доктор історичних наук, професор (Київ)

Петро ТОЛОЧКО,
академік НАН України,
доктор історичних наук, професор (Київ)

Борис ШРАМКО,
доктор історичних наук, професор (Харків)

Редакція:

Ірина КУЛАТОВА,
відповідальний секретар

Олександр ПІТКОВ,
технічний редактор, комп'ютерна верстка

Віктор ПРИЙМАК
Андрій ТИМОЩУК
комп'ютерний набір

Адреса редакції:
Україна, 36011, м. Полтава-11, вул. Комсомольська,
37, Центр охорони та досліджень пам'яток археології
управління культури Полтавської
обладержадміністрації
Тел., факс: (053-22) 226-12
e-mail: cpram@ua.fm

Editorial office:
Centre of Protection & Research
of Archaeological Sites Culture Board
of the Poltava Regional State Administration
37, Komsomolska Str.,
Poltava, 36 011, Ukraine
tel., fax: +380 (053-22) 226-12
e-mail: cpram@ua.fm

© АРХЕОЛОГІЧНИЙ ЛІТОПИС
ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ,
числа 1-2 (17-18) • 2005

© ARCHAEOLOGICAL CHRONICLES OF THE
DNIPEP LEFT-BANK UKRAINE
SCIENTIFIC MAGAZINE
№№ 1-2 (17-18) • 2005

Видас: ВЦ "Археологія" ЦОДПА

№ 1-2 * 2005

З М І С Т

АРХЕОЛОГІЯ: СТАТТІ І ПУБЛІКАЦІЇ

Буйнов Ю.В. (м.Харків). Поселення і ґрунтовий могильник бондарихинської культури біля хут.Марки Полтавської області.....	3
Шерстюк В.В. (м.Полтава). Кераміка зрубного часу із поселення в ур.Рубіжне поблизу Більського городища	10
Островецький А.С. (м.Одеса). Ранньоантична скляна гліптика як історичне явище в пам'ятках Східної Європи (VI-II ст. до н.е.).....	14
Кулатова І.М. (м.Полтава). Курган жаботинського часу на Інститутській горі у Полтаві	39
Любичев М.В. (м.Харків). Поява черняхівської культури на схід від Дніпра у зв'язку з подіями на Дунаї 20-30-х рр. IV ст.: до постановки проблеми	42
Терпиловський Р.В., Пашкевич Г.О., Горбаненко С.А. (м.Київ). Землеробство мешканців ранньослов'янських поселень Роїще та Олександрівка 1	50
Аксьонов В.С. (м.Харків). Нові випадкові знахідки комплексів воїнів-вершників салтівського часу на Харківщині	61
Колода В.В. (м.Харків). Слов'яно-хазарські відносини крізь призму нових археологічних даних з басейну Сіверського Дінця	72
Моця К.О. (м.Київ). Археологічні межі візантійської Таврики	82
Ельников М.В. (м.Запоріжжя). Поховальна обрядовість на ґрунтових некрополях Нижнього Подніпров'я часів Золотої Орди.....	89
Крупа Т.М. (м.Харків). Дослідження шовкової парчі золотоординської доби з кургану 8, поховання 1 поблизу с.Волошине на Нижньому Пслі	103

АНТРОПОЛОГІЯ

Литвинова Л.В. (м.Київ). Населення Півдня України доби середньовіччя (палеодемографічні аспекти дослідження)	108
---	-----

АРХЕОЛОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

Головко І.В. (м.Пирятин). Давньоруські пам'ятки середньої течії р.Удай X-XIII ст	117
---	-----

АРХЕОЛОГІЯ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Сергєєва М.С., Горбаненко С.А. (м.Київ). Шкіряне взуття XVIII ст. з розкопу по вул.Ігоревській, 13/5 у Києві	128
---	-----

ПІДГОТОВКА "ЗВОДУ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ"

Супруненко О.Б. (м.Полтава), Пуголюк Ю.О. (м.Київ). Археологічні розвідки у Полтаві та Полтавському районі.....	132
--	-----

МУЗЕЙНІ КОЛЕКЦІЇ

Пітков О.В., Кондратенко Т.К. (м.Полтава). Клинок подібний до листка верби	148
---	-----

АНТРОПОЛОГІЯ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Зайцев А.В., Артем'єв А.В. (м.Полтава). Про еволюційну систему терморегуляції хребетних.....	156
---	-----

РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ. ДИСКУСІЇ

Нефьодкін О.К. (м.Санкт-Петербург). Нотатки на полях нотаток, або критика критика	163
Любичев М.В. (м.Харків). Портнов А. Володимир Пархоменко: дослідник ранньої історії Русі (Серія: Історики України).....	168

ПОВІДОМЛЕННЯ	9, 60, 107, 155
---------------------------	-----------------

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	169
-------------------------------	-----

SUMMARY	172
----------------------	-----

НАШІ АВТОРИ	174
--------------------------	-----

Згідно з постановою Президії Вищої Атестаційної Комісії України від 9 червня 1999 р.
№ 1-05/7 затверджено "Перелік № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися
результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук", в який у розділ
"Журнали" за позицією № 1 включено "Археологічний літопис Лівобережної України" (м.Полтава) —
спеціальність історія, археологія.

АРХЕОЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ У ПОЛТАВІ ТА ПОЛТАВСЬКОМУ РАЙОНІ

Восени та взимку 2003 р. Полтавським загonom археологічної експедиції Центру охорони та досліджень пам’яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації здійснені обстеження пам’яток археології у північно-східній та південній частинах території міста Полтави і прилеглий частині Полтавського р-ну Полтавської обл. (Тахтаулівська, Кротенківська, Ковалівська, Щербанівська сільські ради), в басейнах р.Ворскла та її лівобережних і правобережних приток — рр.Полузір’я, Говтвянчик, Коломак і струмків (рис.1-3), з метою підготовки археологічної частини “Зводу пам’яток історії та культури”

Здійснений огляд території пам’яток *de visu*, фотофіксація, картографування і зняття планів археологічних об’єктів, визначення їх сучасного стану збереження.

Дослідження старожитностей на території м.Полтава й околиць вже налічує понад 175 років. Їх історіографічний аналіз вміщено у кількох спеціальних працях (Супруненко, 1988, 24 с.; 1998, с.5-10; 1999, с.21-23). Разом із тим, дослідницький потенціал пам’яток території та округи міста далеко ще не вичерпаний. Свідчення тому знаходимо у численних публікаціях ряду дослідників останніх років. До речі, бібліографічний огляд цих наукових праць нещодавно оприлюднений друком (Тітков, Малікова, 2003, с.59-69).

Розвідками виявлені матеріали, що репрезентують різноманітні археологічні культури та історичні епохи, їх культурно-хронологічна характеристика є наступною:

Неоліт: Верхоли, місцезнаходження; Марки I, поселення.

Енеоліт-бронза: Верхоли, місцезнаходження; Дублянщина, місцезнаходження; Марки I-II, поселення; Побиванка, поселення; Триби, поселення.

Скіфський час: Гора, поселення, групи курганів; Дальні Яківці, група курганів; Інститутська гора, поховання, кургани; Крутий Берег, поселення; Марки III, поселення; Патлаївка I-III, поселення, група курганів; Побиванка, група курганів I; Половки, поселення.

Ранньоримський час: Марки I, III, селище; Побиванка, селище; Триби, поселення.

Пізньоримський час: Крутий Берег, селище; Побиванка, селище.

Салтівська культура: Верхоли, місцезнаходження.

Роменська культура: Інститутська гора, Парк Перемоги, поселення.

Кургани: Гора, Дальні Яківці, Інститутська гора, Кротенки, Патлаївка, Побиванка, Шмиглі.

Об’єкти XVIII ст.: Полтава, вул. Південна, рештки цегельного заводу.

Загалом, обстежені пам’ятки є здебільшого відомими у фаховій літературі, тому зупинимось на конкретному описі кожної з них коротко, особливо, курганів. Крім того, зробимо наступні кроки для подальшого введення до наукового обігу тих об’єктів, що мають наукову перспективність для ймовірних стаціонарних розкопок.

Обстеження окремих пам’яток у Полтаві та в окрузі

р.Ворскла, правий берег

Кротенки, с., Кротенківська сільська рада, Полтавський р-н (правий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

I-3. Кургани. Кілька розораних насипів курганів розташовано в околицях села. Вони складають три мікрогрупи.

Курган I — розораний, висотою 0,8 і діаметром близько 20 м, знаходиться за 0,55 км на захід-південний захід від села, на панівному вододільному підвищенні двох водозборів — рр.Ворскла і Полузір’я (рис.2: 2). Поряд помітний незначний, дуже розораний курганоподібний насип, висотою близько 0,25 м і діаметром 10 м.

Курган II — ще один розораний насип, висотою до 0,5 м і діаметром 22 м, розташований на підвищенні плато четвертої тераси, за 0,3 км на південний захід від села. На південь від нього, у 20-30 м, помітні два курганоподібні пагорби, можливо, рештки дуже розораних насипів курганів, висотою 0,2-0,3 м при діаметрі 8-10 м (рис.2:3).

Курган III — також розораний, знаходиться в 0,8 км на захід — північний захід від села, на підвищенні вододільного плато. Висота — 0,6 м, діаметр — 17х20 м (рис.2:1). На північний схід від нього помітні рештки знищеного оранкою кургану, від якого залишилася лише сутинкова пляма розтягнутого викиду. Більший курган відомий на поч. XX ст. як Могила Висока.

Всі згадані вище кургани позначені на „Плане современных окрестностей г.Полтавы, заключающих место переправы армии Императора Петра I через р.Ворсклу и поле сражения 27 июня 1709 г.”, знятому в червні 1909 р. штабс-капітаном О.Мі-

Рис. 1. Схема території м.Полтава та околиць, охоплених розвідками 2003 р.

Кротенки: 1-3 — кургани; **Побиванка:** 4 — група курганів I; 5 — група курганів II; 6 — поселення, кургани; **Патлаївка:** 7-9 — поселення I-III; 10 — група курганів I; **Дальні Яківи:** 11 — група курганів I; **Полтава, Інститутська гора:** 12 — рештки курганів; 13 — залишки поселення; 14 — кургани та залишки цегельного заводу XVIII ст.; **Гора:** 15 — поселення; 16 — кургани I; 17 — група курганів II; **Шмиглі:** 18 — курган; **Марки:** 19-21 — поселення I-III; **Крутий Берег:** 22 — поселення; **Дублянщина:** 23 — місцезнаходження; **Верхоли:** 24 — сліди різночасового поселення; **Триби:** 25 — поселення; **Половки, м-н:** 26 — поселення

хельсоном, примірник якого зберігається в фондах Музею-заповідника „Поле Полтавської битви”, а також на „Рекогносцировке поля Полтавской битвы 1909 года” капітана І.Соколовського (МЗ ППБ, інв. №1690 о.ф.) (рис.5).

Кургани мають відношення до спорудження поряд польових укріплень Першого укріпленого табору військ Петра І напередодні битви. Насипи включені до опису курганів Г.О.Сидоренко, оглядалися нею в 1945 р. (Сидоренко, Махно, Телегін, 1982, с.82.).

Побиванка, кол. с. — сучасне с-ще, тер.Київського р-ну м.Полтава, Полтавська міська рада — Полтавський р-н (правий і лівий береги струмка Побиванка — лівий берег р.Полузір'я — правий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

4. Група курганів I — відома археологічна й історична пам'ятка „Поля Полтавської битви”, — пов'язана зі спорудженням на одному з найбільших насипів 1909 р., поряд із Зіньківською дорогою, пам'ятника „Шведам від шведів” (Супруненко, 1998, с.52).

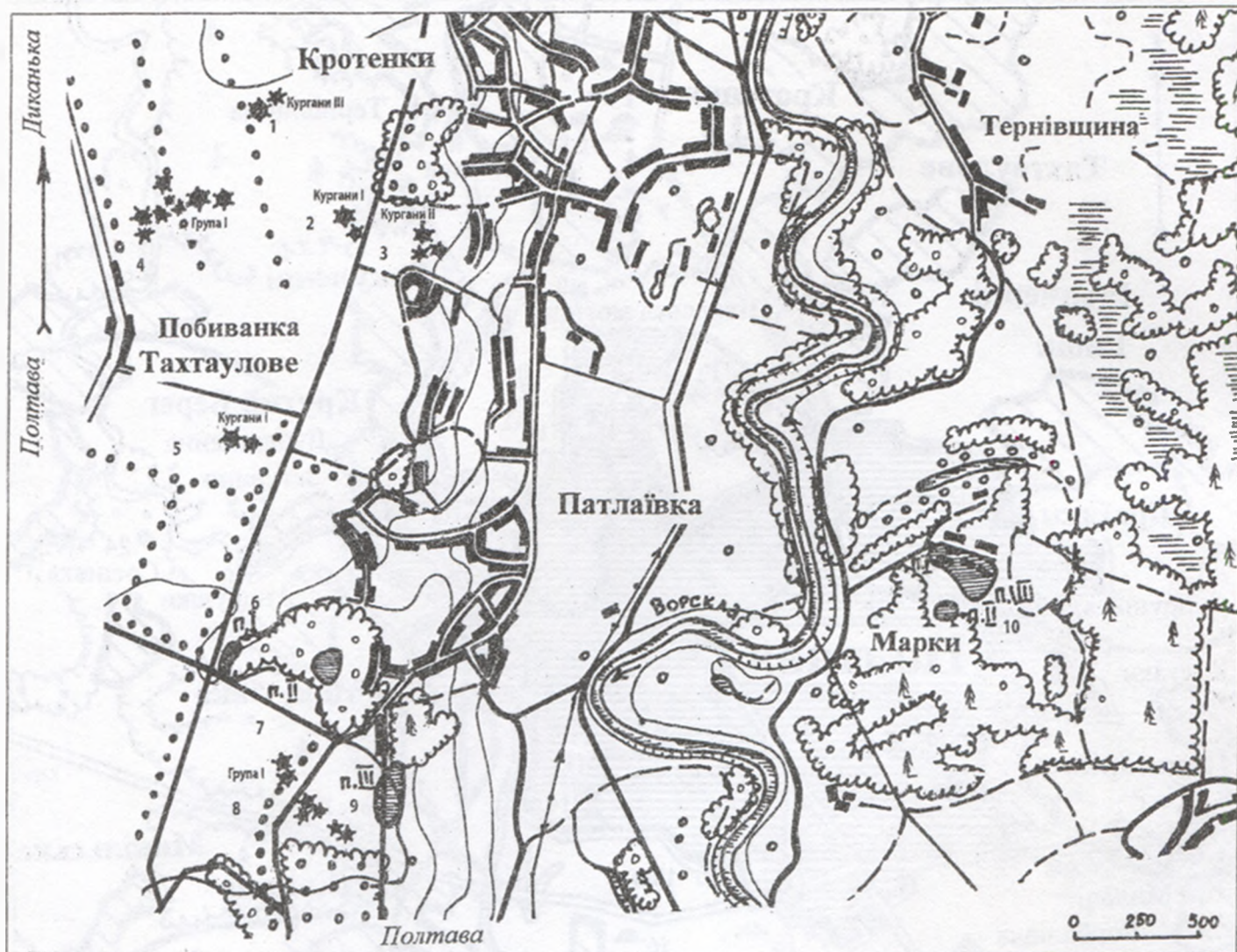

Рис.2. Схема території м.Полтава та околиць, охоплених розвідками 2003 р.

Кротенки: 1-3 — кургани; Побиванка: 4 — група курганів I; 5 — кургани II; Патлаївка: 6-7, 9 — поселення I-III; 8 — група курганів I; Марки: 10 — поселення I-III.

Кургани відомі за обстеженнями члена ПУАК О.В.Ліперовського, який 1904 р. провів на обраному під зведення пам'ятника насипу розкопки траншеєю і виявив накатник поховання скіфського часу (Ліперовський, 1907, с.276-278). Після цього роботи були припинені, а курган — досипаний. На його вершині встановили гранітну стелу, привезену зі Швеції. Відтоді два найбільші насипи курганів групи позначалися на вказаних вище схемах, а також картах мірилом від 1:100 000 см та більш крупномасштабних. В 1985 р. група оглянута І.М.Кулатовою (Кулатова, Супруненко, 1985, арк. 17), в результаті чого серед посівів сільськогосподарських культур відзначені три кургани (Супруненко, 1988, с.6; Кулатова, 1991, с.114; Кулатова, Супруненко, 1992, с.35-36).

В ході обстежень встановлено, що курганів у складі групи значно більше, а відтак укладений новий її прсмірний план та опис.

Отже, група курганів займає вершину вододільного плато рр.Ворскла, Полузір'я та струмка Побиванка (підвищення правого берега край витоку останнього), за 0,3-0,6 км на північний схід — північ від селища (кол. село у складі Тахтаулівської сільської ради)

(рис.1:4; 2:4). Група витягнута широтним ланцюжком вздовж долини струмка на відстань 0,25 км. Перерізається лісосмугою. Розташована за 0,2 км на схід від шосе мм.Полтава-Зіньків. До першого кургану прокладена бетонована доріжка. Саме на ньому і встановлено пам'ятник „Шведам від шведів”. Група складається з 8-ми насипів, шість з яких розорюються. Їх висота — 0,25-2,50 м, діаметр — 10-40 м.

З огляду на знахідки О.І.Ліперовського та характер конструкції насипів, позначений наявністю материкових викидів кільцевої форми, близькість до двох поселень скіфської доби — поблизу Кротенок і Патлаївки (пункт I), група належить до числа курганних некрополів скіфського часу.

5. Група курганів II виявлена на протилежному вододільному підвищенні лівого берега струмка Побиванка і правого берега р.Ворскла, за 0,65 км на південний схід від селища Побиванка та в 0,7 км на захід від с.Патлаївка (рис.1:5; 2:5). Складається з 2-х насипів — помітного і задернованого кургану № 1 і ледь „животіючого” розораного насипу № 2. Висота першого кургану — близько 1,2 м, діаметр — 20 м; другого — 0,25 м при діаметрі 10х12 м.

Кургани позначені на „Рекогносцировке поля Полтавской битвы 1909 года” капітана І.Соколовського (МЗ ППБ, інв. №1690 о.ф.) (рис.5).

6. *Поселення черняхівської культури*, відкрите розвідками І.М.Кулатовою та О.Б.Супруненко 1985 р. (Кулатова, Супруненко, 1985, арк.18-19; Кулатова, Супруненко, 1992, с.36-37), неодноразово згадувалося у літературі (Кулатова, Супруненко, 1993, с.55; Рейда, 2003, с.119-120, № 26).

Поселення займає чотири похилих миси правого й лівого берегів струмка Побиванка, утворенні впадінням з обох боків двох невеликих струмків, за 0,25 км на південний захід від селища Побиванка та 0,20 км на південний схід від господарських споруд на околиці с.Тахтаулове. Територія пам'ятки знаходиться в адміністративних межах Тахтаулівської сільради і на межі Київського р-ну м.Полтава (рис.1:6). Пам'ятка займає миси висотою 1,5-3,5 м над рівнем заплави. Культурні залишки сконцентровані за 10-40 м вище від рівня заболоченої заплави на схилах. В сер. ХХ ст. заплава в районі селища перегороджена у широтному напрямку дамбою спущеного на сьогодні ставка. Територія використовується під городи, а південно-східного мису — під сільськогосподарські угіддя одного із фермерів. Площа пам'ятки поділена навпіл заплавою струмка. Вона складається із північної частини, захищеної підвищенням плато від панівних зимових вітрів, і нерівномірно розділена допливом безіменного струмка, та південної — більш похилої і ширшої. Північна має розміри — 60х140 м, південна — 50х140 м. Тобто, загальна площа селища складає близько 1,65 га.

Культурні залишки розпорошені вздовж схилів мису. Вони представлені окремими уламками ліпних горщиків банкової форми зрубного часу, виявлених у південній частині поселення, а також фрагментами кружального посуду черняхівської культури — горщиків з шерехатою поверхнею, лискованих мисок, ручок ваз та глеків. Вирізняються уламки ліпного посуду пізньозарубинецького типу — шматок стінки зі вмістом подрібненого шамоту у тісті, уламок вінця мініатюрної посудинки та ліпного диску із загнутим краєм, типу сковорідки (рис.6) (Кулатова, Супруненко, Терпиловський, 2005, с.44-45, рис.36-37). Потужність культурного шару — 0,4-0,5 м.

На південний схід від селища, на підвищенні мису лівого берега струмка, помітні рештки двох розораних насипів невеликих курганів, висотою 0,25-0,35 м і діаметром 10-15 м (Там само, рис.36).

Селище може розглядатися як пам'ятка доби пізньої бронзи, пізньозарубинецького часу і черняхівської культури.

Патлаївка, с., Кротенківська сільська рада, Полтавський р-н (правий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

7. *Поселення скіфського часу I*, позначене знахідками характерної кераміки — вінець горщиків

та мисок, уламків ліпних черпаків і кубків з візним геометричним орнаментом, інкрустованим білою пастою, керамічних пряслиць та виробів із кварциту, зібраних при обстеженнях 1940 і 1985 рр., знаходиться за 0,4-0,6 км на південний захід від села, на краю панівного мису високого правого берега Ворскли (рис.2:6). Воно займає розорану площу близько 1,6 га (90х180 м), видовжену в меридіональному напрямку. Використовується під городи. При огляді 2003 р. встановлений факт наявності трьох зольників круглої у плані форми, висотою 0,3-0,4 м і діаметром 15-27 м.

Селище належить до числа пам'яток фінальної доби ранньоскіфського часу. Відкрите І.І.Ляпушкіним та Г.О.Сидоренко 1940 р. Оглядалося І.М.Кулатовою 1985 р. (Ляпушкин, 1961, с.94; Сидоренко, Махно, Телегін, 1982, с.83; Кулатова, Супруненко, 1985, арк.11-12; Кулатова, Супруненко, 1992, с.34-35).

Напевне, селище існувало і в наступний час, змістившись вниз, за течією Ворскли, і дещо на південь. Принаймні, рештки поселення скіфської доби виявлені і південніше — на сусідніх мисах корінного берега.

8. *Поселення скіфського часу II*, відкрите О.Б.Супруненком 1972 р. і обстежене І.М.Кулатовою 1985 р. (Кулатова, Супруненко, 1985, арк.7-8; Кулатова, Супруненко, 1992, с.35), розташоване на сусідньому — на південний схід від першого — мису високого берега, що здіймається на рівнем заплави на 87 м, край південно-західної околиці села, за 0,2 км на північний захід від колишньої поміщицької садиби. Селище займає підпрямокутної форми мис, оточений із широтних боків зволженими залісненими ярами, розміром 150х150 м, і, напевне, вкриті кущами та лісом більш пологі ділянки його схилів. Встановлено, що культурні залишки скіфської доби займають площу близько 1,8 га (120х150 м). Остання на 60 відсотків поросла лісом. Лише третина її впродовж останнього півстоліття використовується під городи (рис.2:7). Товщина культурних нашарувань, за результатами обстежень, складає 0,5-0,6 м (Супруненко, 1988, с.13, 22).

При огляді відзначені рештки 3-х зольників у центральній розораній частині мису, наявність ряду окопів і решток бліндажів часу Другої світової війни край схилів мису. Більший зольник має висоту 0,4 м і діаметр понад 30 м, менші — помітні лише за плямами попелястого ґрунту, діаметром 10-13 м.

На поверхні виявлені уламки ліпної кераміки скіфського часу V-IV ст. до н.е.

9. *Поселення скіфського часу III*, виявлене І.М.Кулатовою та О.Б.Супруненком у 1985 р. (Кулатова, Супруненко, 1985, арк.5-6; Кулатова, Супруненко, 1992, с.35). Детальне обстеження дозволило дещо уточнити розміри селища та наявність на ньому окремих об'єктів (Супруненко, 1998, с.54).

Селище розташоване за 0,75 км на південь-південний захід від села, в 0,1 км на північ від но-

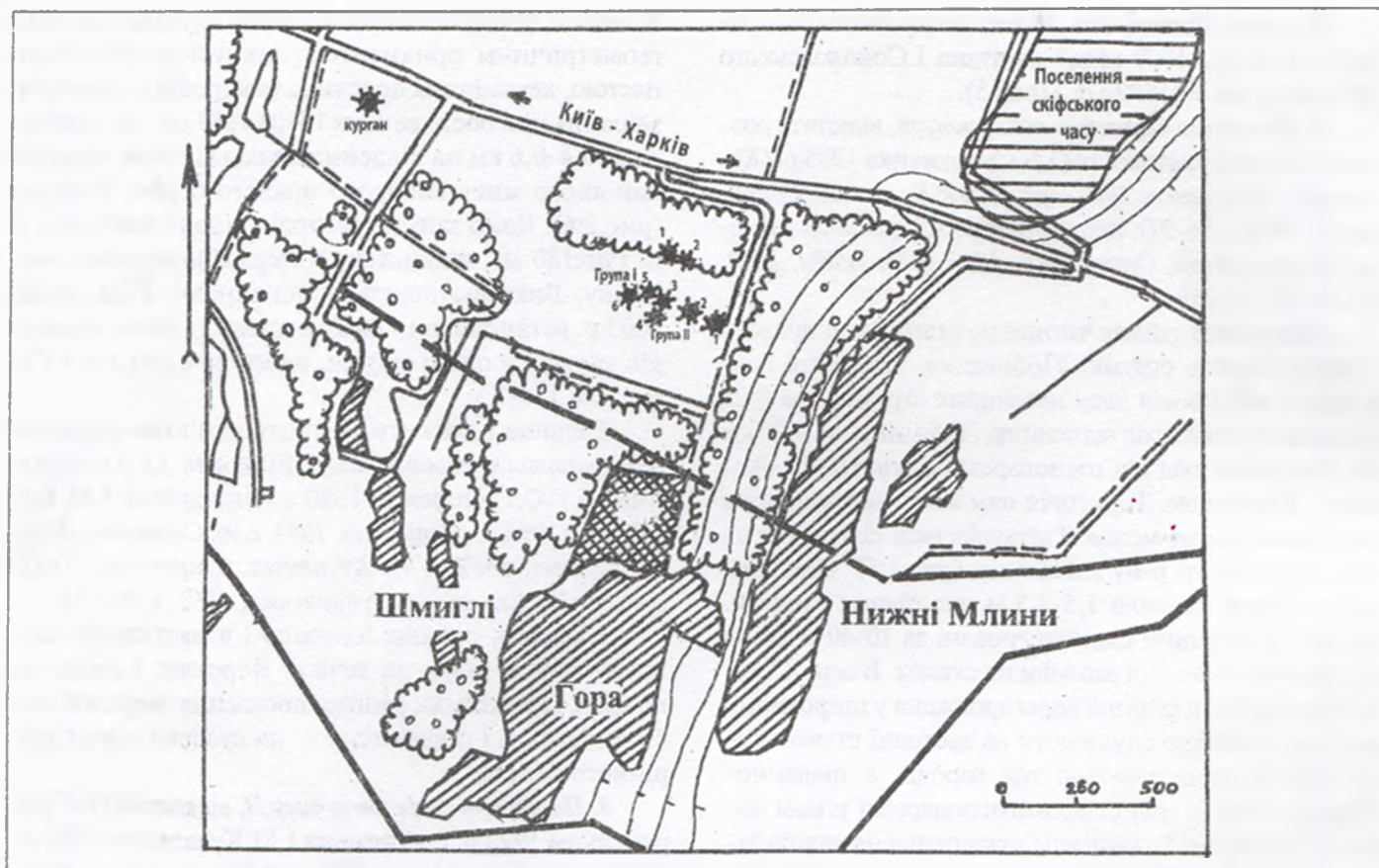

Рис.3. Схема розташування пам'яток між сс. Гора, Шмиглі та Нижні Млини Полтавського р-ну.
Гора: кургани і поселення; Шмиглі: курган.

вого кладовища, на краю плато правого корінного берега Ворскли, над трасою мотокросу (рис.2:9). Займає розорану під горою площу, витягнуту в меридіональному напрямку, розміром 60-70х180 м, тобто, близько 1,1 га, розташовану за 0,6 км на схід від залишків укріплень Другого табору армії Петра I у червні 1709 р. Північна частина території вкрита невеликим сосновим лісом. У широтному напрямку через селище пролягає ланцюжок зольників, у складі 5-ти насипів, висотою 0,2-0,6 м і діаметром 15-25 м. З їх поверхні походить досить виразна добірка кераміки V-IV ст. до н.е. — уламки вінець ліпних горщиків з пальцевими зачіпами по зрізу чи проколами під ним (рис.7:1,3) без прикрас, лише з потовщеними краями вінець (рис.7:4,6), фрагменти ліпних мисок з шерехатою поверхнею (рис.7:5, 8), вінця корчаг з ледь загладженою поверхнею (рис.7:7) тощо. Серед знахідок — уламок денця невеликого ліпного горщика (рис.7:9), денця більших посудин з трохи позначеним утором (рис.7:12,13), уламок біконічної форми пряслиця з верхньою зрізаною основою (рис.7:11).

Селище належить до пам'яток ворсклинського локального варіанту лісостепової культури скіфської доби. Вірогідно, в лісі, зберігся ще один зольник, підвищення якого помітне серед соснових насаджень.

10. Група курганів I, відома за обстеженнями О.Б.Супруненка 1989 р., скоріше за все, є залишками курганного некрополю селища, відомого за знахідками у трьох пунктах (Патлаївка I-III). Від нього

залишилися низка решток насипів курганів, вишикуваних меридіональним ланцюжком від селища II до південної частини селища III, за 0,85 км на південний захід від села (рис.2:8). Кургани займають підвищення плато в 0,3-0,5 км на захід від схилу корінного берега, позначені на місцевості незначними підвищеннями в 0,2-0,5 м при діаметрі 12-18 м. Збереглося 5 насипів і два розораних підвищення, подібних до курганів.

Вірогідно, рештки насипів позначають місцезнаходження курганного некрополю скіфського часу, частково знищеного будівництвом табору російської армії 1709 р. і багаторічним розорюванням. Відомості про наявність курганів оприлюднені друком (Кулатова, Супруненко, 1992, с.35; Супруненко, 1998, с.56).

За 0,2-0,4 км на південний захід від селища III — вздовж забудови Дальніх Яківців є місцезнаходження поодиноких уламків ліпного посуду скіфської доби.

Дальні Яківці, с-ще, тер. Ленінського р-ну м.Полтава, Полтавська міська рада (правий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

11. Група курганів I, у складі 12-ти насипів, висотою 0,3-2,2 м і діаметром 12-30 м, розташована на мисоподібному виступі плато правого корінного берега, у північно-східній частині селища Дальні Яківці, поблизу старого Яківчанського кладовища (рис.1:11). Кургани споруджені вздовж вершини

підвищення і розташовані компактною групою, дещо видовженим у меридіональному напрямку на 0,25 км. Основна частина групи знаходиться на городах чи території садиб по вул. Нагірній, за №№ 1-7, по обидва боки від вулиці. Половина курганів задернована чи поросла кущами бузку, інші — розорані під городи. Найкраще збережені насипи вимежовані із землекористування. Свого часу ядро групи знаходилося на території парку на садибі відомого лікаря М.В.Склясовського, на одному із них — № 4 — була встановлена альтанка; №1 — знаходився безпосередньо біля мисливського будиночка маєтку (вул. Нагірна, 1), поряд із віковими дубами. Сьогодні ця споруда — філія № 11 міської ЦБС м.Полтави.

Один із курганів на початку ХХ ст. був зруйнований — № 12. Він знаходився біля старої земської школи. Тоді під насипом був виявлений дерев'яний накатник скіфського часу (*Кулатова, Супруненко, 1992, с.36*). На сьогодні рештки насипу цього кургана ще збереглися у вигляді незначного підвищення.

З району групи походять кілька знахідок предметів озброєння скіфського часу VI — початку V ст. до н.е. (*Кулатова, Супруненко, 1992, с.36; Супруненко, 1991, с.25, рис.9:1*).

Група курганів — яскрава пам'ятка історичного ландшафту і датується, вірогідно, *скіфським часом*.

Інститутська Гора, тер.Полтавського міського парку Перемоги, Першотравневий проспект, 20, Октябрський р-н м.Полтава, Полтавська міська рада (*лівий берег стр. Чорний — правий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро*).

12. Залишки поселення роменської культури належать до південної периферії *пізньороменського посаду літописної Лтави*, позначені знахідками дрібних уламків ліпного посуду кінця X — початку XI ст. на території парку Перемоги, у північно-західній частині Інститутської гори. Сліди поселення виявлені 1983 р. О.Б.Супрунеником, оглядалися ним же у зв'язку із прокладанням комунікацій у 1997 та 1998 рр. (рис.1:13) (*Супруненко, 1988, с.6; 1998, с.77,80, рис.73*).

Культурні рештки вказаного часу трапляються на площі близько 6 га (250х300 м), що окреслюється з півночі: будинком Літературно-меморіального музею І.П.Котляревського (Першотравневий проспект, 20), безпосередньо бульваром проспекту в районі житлових будинків за № 19–21; з північного сходу — входом у парк Перемоги; зі сходу — головною алеєю парку; з півдня — схилом підвищення Інститутської гори; із заходу — рогами вулиць Короленка та Садової; вздовж останньої вони виявлені і з північного заходу. На сьогодні помітні руйнува-

ння нашарувань відсутні. Поверхня посаду вкрита парковими насадженнями і забудовою.

13. Кургани та залишки цегельного заводу ХVIII ст. Група у складі 3-х насипів, висотою 0,35–1,60 м і діаметром 9–16 м, розташована на мису-відрозі правого корінного берега Ворскли (південно-східна частина Інститутської гори), при впадінні Чорного (Кобишанського) струмка, за 80 м на північний захід від силової підстанції електромереж мікрорайону Левада та в 60 м на захід від пожежної частини Ленінського району міста (рис.1:14), безпосередньо у межах окремої садиби по вул. Південна, 6.

Група розташована на краю похилого мису високого берега, що здіймається над рівнем заплави Ворскли на 18 м, на межі і городах садиби, де проживають гр. В.І.Шевченко та М.М.Кива.

Найбільший курган — № 1 — задернований, має висоту 1,6 м і діаметр 18 м, насипи двох менших — №№ 2-3 — використовуються під огороди, їх висота — 0,80 та 0,35 м, діаметри — 9 та 13 м.

З північного заходу від садиби помітна виямка оплилого глиняного кар'єру, розміром 20х30 м і глибиною понад 1,5 м, поряд із якою є ще 2 курганоподібні, круглі у плані, насипи, висотою 0,40–0,45 м і діаметром 10 і 8 м, складені із суглинку. Вони належать до часу фіналу пізньосередньовічної доби і пов'язані з діяльністю цегельного заводу 1780-х рр., що належав родині кн. Кочубеїв. Його рештки збереглися також за 75 м на північ від садиби. Це квадратної форми споруда із суглинку, у вигляді валу, висотою до 1,5 м і розміром 32х35 м, оточена ровоподібною заглибиною. У центрі — ще одне валоподібне підвищення, орієнтоване широтно, що має висоту близько 2 м. На схилах виявлені рештки перепаленого суглинку і шматки цегли ХVIII ст.

Таким чином, група курганів, виявлена І.М.Кулатовою 1993 р. (*Кулатова, 1993, с.88-89; Супруненко, 1998, с.22-23*), є однією зі збережених на сьогодні курганних пам'яток на теренах міста.

Гора, с., Щербанівська сільська рада, Полтавський р-н (правий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

14. Поселення скіфського часу позначене у фаховій літературі як селище VI — IV ст. до н.е. біля с. Нижні Млини Полтавського району (*Сидоренко, Махно, Телегін, 1982, с.83*), відкрите Г.О.Сидоренко та І.І.Ляпушкіним у 1940 р. (*Ляпушкін, 1961, с.92*), займає мис правого високого берега, що здіймається над заплавою на 86 м. На сьогодні він підризаний влаштуванням спуску шосе мм. Київ — Полтава — Харків (рис.1:15; 3). Селище неодноразово обстежувалося: О.Б.Супрунеником у 1972 р. (*Супруненко, 1988, с.13*), співробітниками Центру охорони та досліджень пам'яток археології у 2001 р., у зв'язку

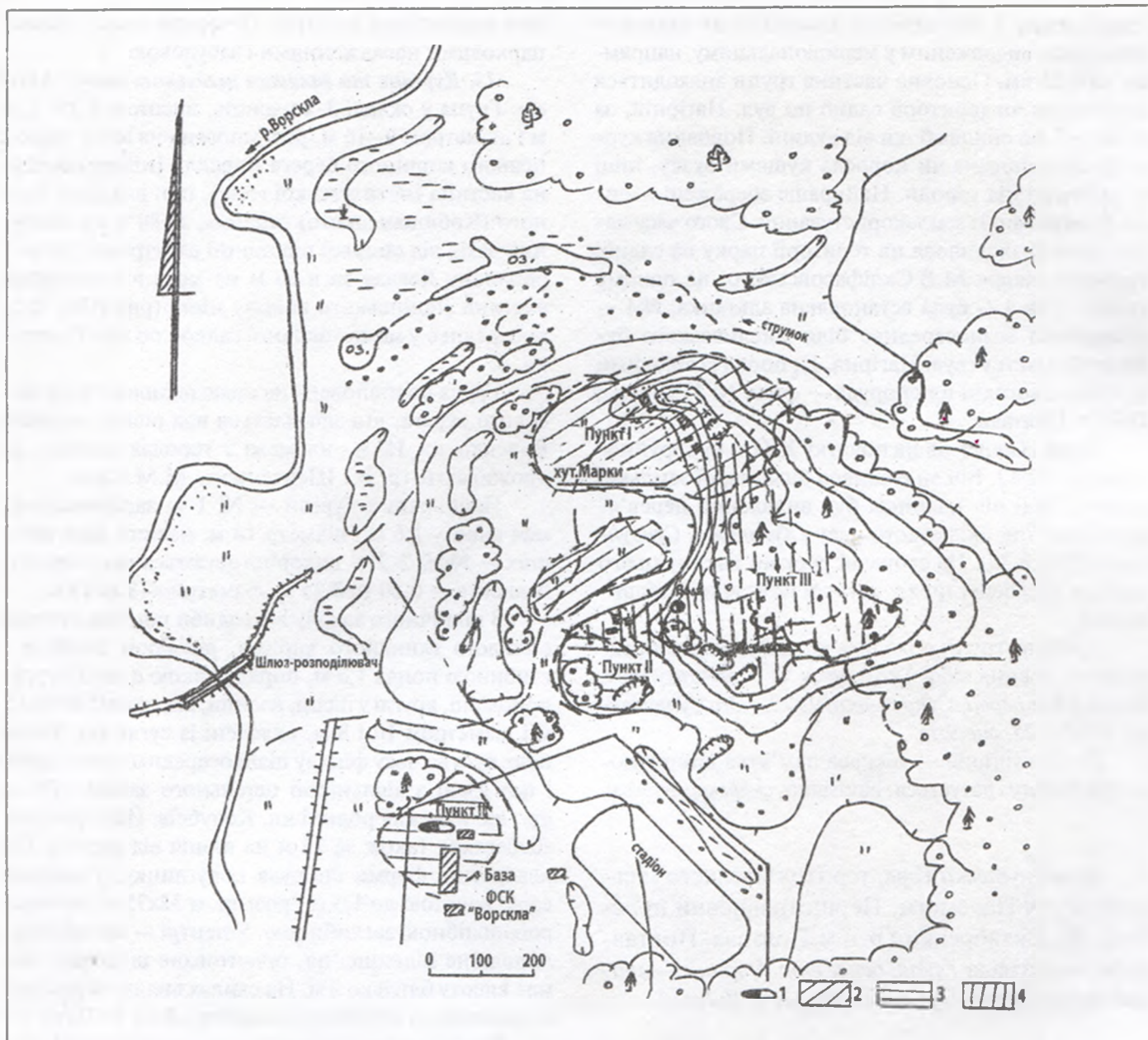

Рис.4. Марки, хут. План розміщення поселень.

Цифрами позначені: 1 — ґрунтовий могильник бондарихинської культури; 2 — культурні нашарування доби неоліту-бронзи; 3 — нашарування бондарихинської культури; 4 — культурні нашарування скіфського часу.

із погодженням проектів землевідводів (Мироненко, Рейда, 2001, 3 арк.).

На разі зайняте старим, зарослим бур'янами, садком, по краю схилу оточене рядом тополь. Витягнуте в меридіональному напрямку вздовж схилу високого берега, має площу 4 га (100x400 м). На поверхні помітні підвищення двох зольників, висотою 0,3 — 0,4 м і розміром 15x20 м. Знахідки представлені уламками ліпного посуду кінця VI — IV ст. до н.е.

15. Кургани I. Група курганів у складі двох розораних насипів, висотою 0,3-0,6 м і діаметром 12 — 20 м, знаходиться в 1 км на північ від села, за 0,25 км від повороту шосе на с.Гора (рис.1:16; 3). На краю підвищення, за 0,4 км від схилу плато корінного берега, на межі старого садка й орних угідь, поряд із курганами проходить лінія високовольтних електропередач.

Один із курганів згадується Г.О.Сидоренко (Сидоренко, Махно, Телегін, 1982, с.83) та О.Б.Супруненко (Супруненко, 1988, с.13).

16. Група курганів II розташована на сусідньому підвищенні плато, відділеному (з півночі) неглибоким вибалком, в 0,75 км на північ від села, за 0,5 км на північ від старого господарського двору колишнього радгоспу (рис.1:17; 3). Складається із 6 розораних насипів, висотою 0,3 — 0,9 м і діаметром 12 — 25 м. Група витягнута у широтному напрямку на 0,35 км. На кургані № 1, що знаходиться справа від асфальтованої дороги до села, встановлено тригопункт.

Кургани оглядался Г.О.Сидоренко у 1940 р. та відомі за описом О.Б.Супруненка (Сидоренко, Махно, Телегін, 1982, с.83; Супруненко, 1988, с.13).

Вірогідно, обидві групи — рештки великого курганного некрополю скіфського часу зазначеного

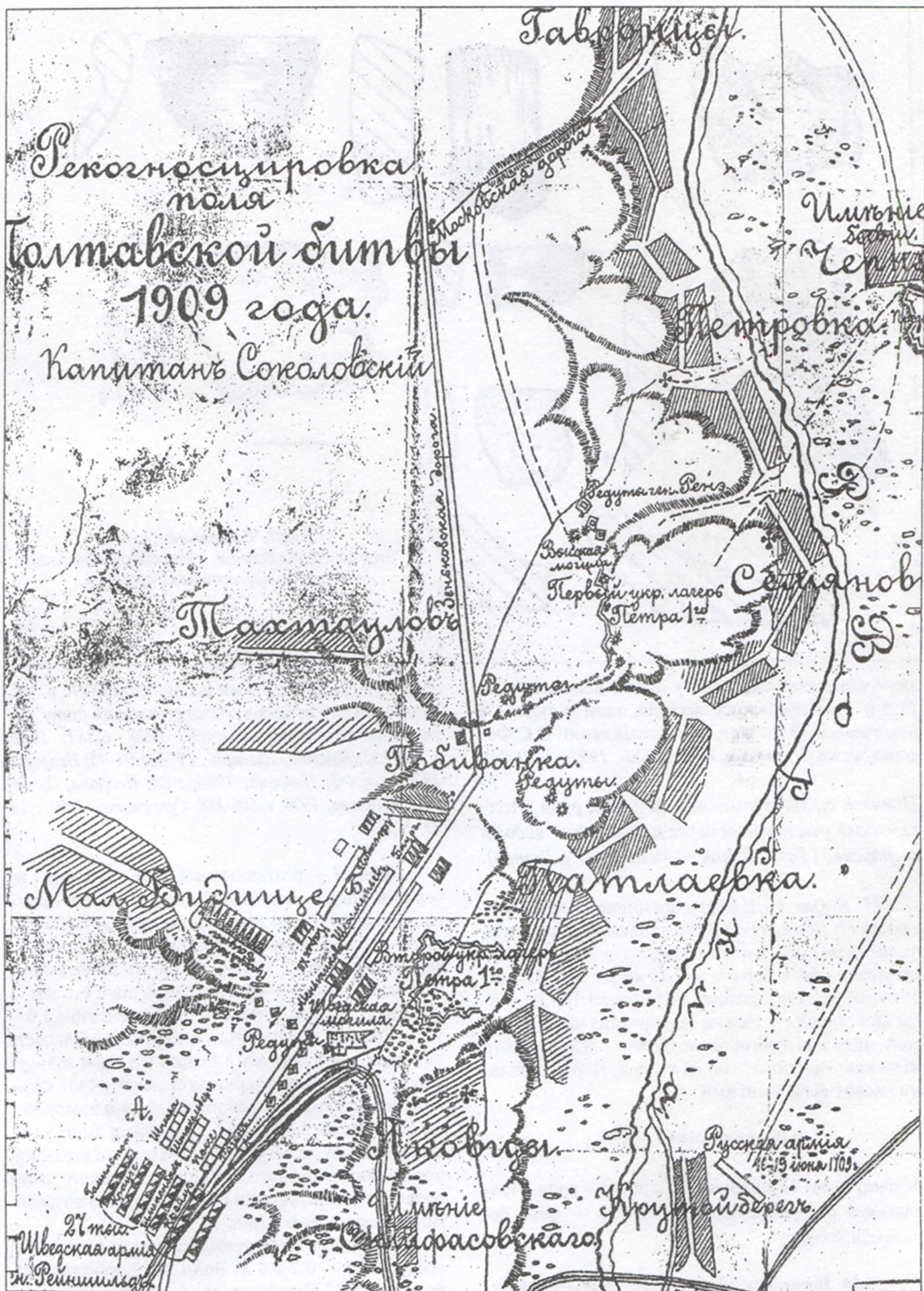

Рис.5. „Рекогносцировка поля Полтавской битвы 1909 года” капитана І.Соколовського (фрагмент).

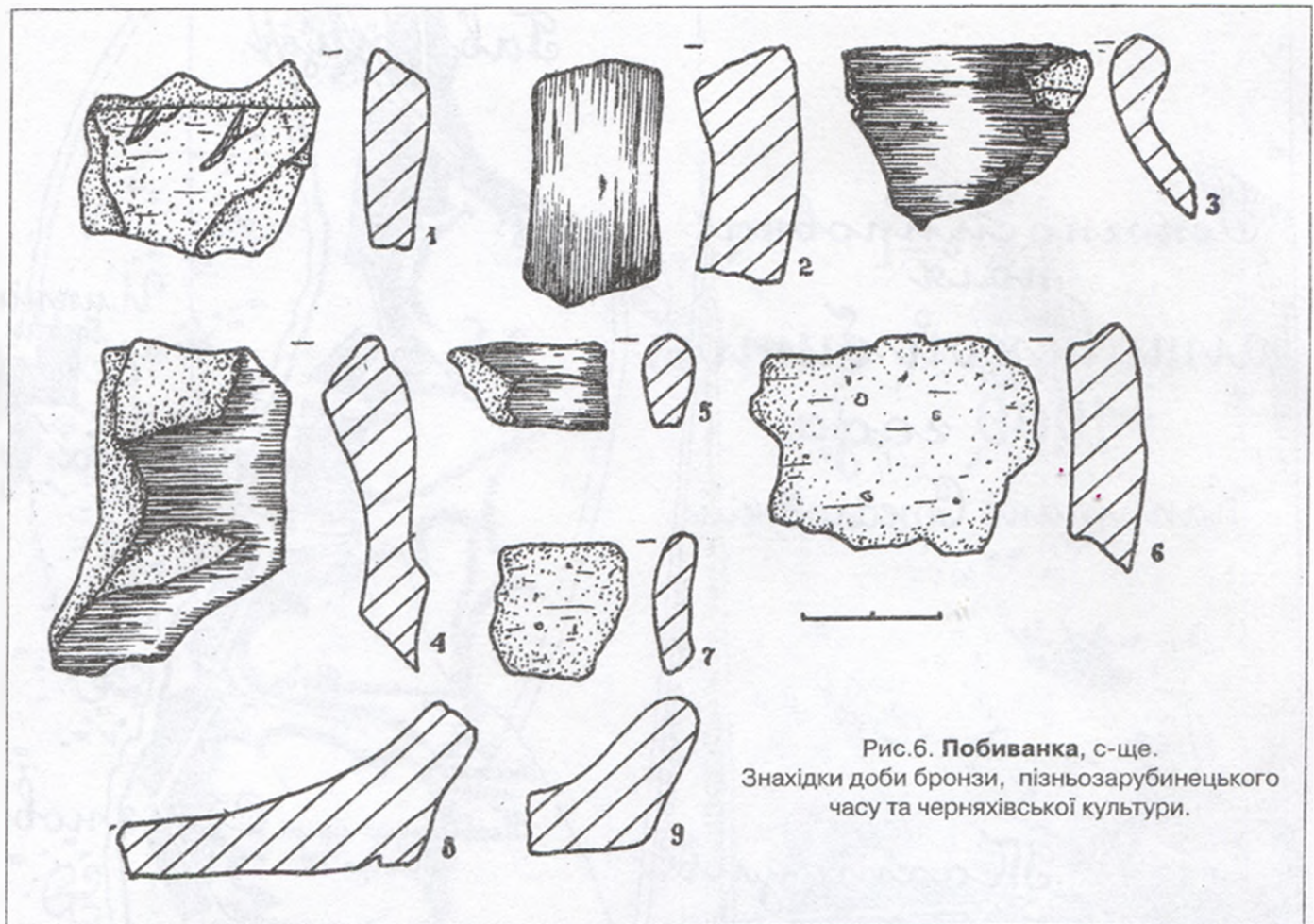

Рис.6. Побиванка, с-ще.
Знахідки доби бронзи, пізньозарубинецького
часу та черняхівської культури.

вище поселення. До річі, у складі некрополю на 1925 р. було помітно 20 насипів, один із яких — з похованням VI ст. до н.е. — досліджений О.С.Федоровським (Кулатова, Супруненко, 1993а, с.20-23).

Шмиглі, с., Щербанівська сільська рада, Полтавський р-н (правий берег р.Ворскла — вододіл рр.Ворскла і Говтвянчик — лівий берег р.Дніпро).

17. Курган 1. Насип поодинокого обораного кургану (?) знаходиться на вододільному підвищенні, за 0,3 км північний схід від села, в 0,2 км вздовж автошляху в бік с.Гора та за 0,15 км на захід від шосейного полотна, посеред поля (рис.1:18; 3). Збереглася лише центральна задернована частина насипу, поли якої дуже оборані. Висота — 0,8 м, діаметр збереженої частини — близько 16 м. Поряд із полями насипу відзначені ями.

р.Ворскла, лівий берег

Марки, хут., Новоселівська сільська рада, Полтавський р-н (лівий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

18-20. Поселення 1 доби неоліту, енеоліту, бронзи, скіфського та пізньозарубинецького часу, відоме за розвідками О.К.Тахтая 1926 р., обстеженнями І.О.Піс-

ларія 1972 р., розкопками В.І.Непріної 1976 р., оглядалося з метою встановлення сучасного стану збереження пам'ятки (Тахтай, 1928, с.287; 1928, с.250-256; Непріна, Післарій, 1972, с.94-95; Непріна, 1976, арк.4-8; Непріна, 1986, с.88; Непріна, Зализняк, Кротова, 1976, с.186-188; Супруненко, 1999, с.14, 33, 38, 41).

Пункт 1 — розташований край підніжжя і на вершині підковоподібної дюни — останця другої надзаплавної тераси лівого берега Ворскли, на північно-західній околиці хутора. Займає переважно задерновану площу в 15 га (300x500 м). Висота дюни — понад 8 м над рівнем заплави, а під її схилом — помітне підвищення першої тераси, висотою 1,0 — 1,5 м. Саме на нього припадає переважна більшість території пам'ятки, що в різний час була зайнята поселеннями киево-черкаської неолітичної культури, неоліту ямково-гребінцевої кераміки, засухинської культури, а пізніше — стоянками ямно-катакомбного часу, культури багатовапнякової кераміки, поселеннями зрубного та бондарихинського часу і селищем пізньозарубинецького населення культурного типу Картамишеве 2 (рис.4).

Потужність культурних нашарувань в основі схилу дюни — 0,2-0,4 м. Вони досліджувалися археологічно В.І.Непріною, яка виявила господарські об'єкти ямного часу. Основне скупчення матеріалів тягнє до південно-західного схилу дюни і займає

площу не більше 2,5 га. Сучасний стан пам'ятки майже не змінився, крім будівництва на місці старої садиби сучасного цегляного будинку та сараю (1990). Ці роботи дещо порушили культурні нашарування, хоча й не змінили зовнішнього вигляду пам'ятки.

З городу цієї садиби походить невелика, проте виразна добірка кераміки і кілька виробів з кременю. Найдавніший етап заселення підніжжя дюни позначають знахідки уламка стінки ліпної неолітичної посудини киево-черкаської культури, прикрашеної рядами видовжених ямок, із домішками рослинності та піску в тісті пористого гатунку, а також два уламки верхньої (передвінцевої частини) неолітичного горщика, вкриті ялинковими відбитками відступаючих наколів підпрямокутною паличкою, в орнаментатії яких вгадуються впливи на середовище дніпро-донецького населення Поворскля племен азово-причорноморської лінії розвитку неоліту. В тісті цих фрагментів є невеликі домішки рослинності з переважанням дрібного піску (рис.9:І:1-2,4). Кераміка неоліту ямково-гребінцевої культури представлена серед знахідок єдиним черепком, орнаментованим горизонтальними рядами підромбічних неглибоких наколів та слідами загладжування внутрішньої поверхні гребінцевим штампом. Тісто цієї посудини щільне, хоча і крихке, з домішками піску та подрібненими зернами кривавика (рис.9:І:3).

Наявність ямного компоненту серед керамічного комплексу позначена уламками стінок ліпних посудин з гребінцевими розчосами поверхні та ялинковими відбитками скошеного штампу, шматочками стінок ліпних горщиків з гребінцевими розчосами на внутрішній поверхні (рис.9:І:6-9), а також масивною кінцево-бічною скребачкою на відщепі з непрозорого коричнюватого кременю, вкритого інтенсивною біло-жовтою кіркою патини (рис.9:І:10), аналогічні знаряддя якій виявлені у поховальних комплексах ямної культури. Останні вироби з кременю — уламок і відщеп зі слідами використання та фрагмент сегментоподібного знаряддя на кшталт мікроліту, належать, вірогідно, до неолітичної доби (рис.9:І:11-13).

Край вершини піщаної дюни, пошкодженної старим кар'єром, відзначена ділянка зі збереженням культурним шаром, потужністю близько 1 м, що містив у прошарку чорного та сірого супіску, на глибині 0,2-0,7 м від поверхні, пізньонеолітичну, пізньоямну, катакомбну, малобудківську і пізньозарубинецьку кераміку. У верхній частині дюни, під час останнього огляду, виявлені: уламок вінця і стінка від пізньозарубинецьких горщиків.

Пункт II — сусіднє місцезнаходження матеріалів доби пізньої бронзи — культури багатовалякової кераміки і бондарихинської культури, відкрите розвідкою Г.Т.Ковпаненко 1953 р. (Титенко, 1953, арк 22-23; Ковпаненко, 1957, с.95), знаходилося на сусідньому, на південь, мису дюни, у південній

частині хутора та на дюні, відділеній від мису старицею (рис.4). Загальна площа обох підвищень складає близько 8 га (180х220+200х200 м). Поселення бондарихинської культури прилягало до садиби гр.Лебедевої Н.М., а на підвищеній частині сусідньої дюни забудоване капітальними спорудами тренувальної бази ФСК „Ворскла”. Перед будівництвом тут, у 1985-1986 рр., проводилися розкопки А.В.Кригановим і І.С.Мельниковою. До речі, вони почалися із виявлення, за випадкових обставин, ґрунтового некрополю бондарихинської культури, за обрядом кремації, поховання якого супроводжувалися трьома ліпними горщиками (Мельникова, 1987, с.41-42; Супруненко, 1999, с.41-44). На сьогодні південна частина території пам'ятки повністю забудована.

Пункт III. Поселення культури багатовалякової кераміки та скіфського часу, відкрите розвідкою Г.Т.Ковпаненко 1953 р., що оглядалася Г.О.Сидоренко 1957 р. та ін. авторами (Сидоренко, Махно, Телегін, 1982, с.83; Супруненко, 1988, с.12), займає західну і південну (напевне, й центральну) частини вершини дюни, що здіймається на 6-8 м над рівнем заплави. Орієнтовна площа — 16-18 га (350-400х500 м). Найпотужніші культурні нашарування відзначені у південно-західній частині — на мису з водонапірною баштою, де, при її спорудженні 1993 р., оглянуте оголення культурного шару товщиною 0,8-0,9 м (рис.4). Черговий огляд пам'ятки на схід від садиби гр.Лебедевої Н.М., де не очікувалося знахідок, виявив появу 2-х нових кар'єрів, несанкціоновано закладених без погодження будівельниками стадіону бази ФСК „Ворскла”. Вірніше, це були дві заглибини, розміром 5х16 і 10х20 м, що утворилися від вибирання супіщаного поверхневого шару. Вони виникли на місці садиб вже знесеної частини хутора. Ґрунт звідси брався для підсипання поля стадіону.

У західній заглибині, на відстані більше 10 м, було виявлено культурні нашарування ранньоскіфського часу, місцями перебиті рештками господарських споруд садиби кінця XVIII ст. Ближче до будинку гр.Лебедевої Н.М. була закладена зачистка довжиною 3,2 м, що дала таку стратиграфію:

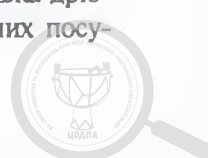
0 — 0,20 м — дерновий шар — супісок інтенсивно чорного кольору;

0,20 — 0,40 м — культурний сіро-чорний супісковий шар, із керамікою скіфського часу й поодинокими відщепами кременю та кварциту;

0,40 — 0,60 м — сірий пісок;

з 0,60 м — материк — білий пісок.

Посеред зачистки виявлена третина заглибленої з рівня сірого піску господарської ями, круглої у плані форми, діаметром: зверху — 1,4 м, на дні — 1,2 м; із розхиленими до верху стінками та нерівним дном. Яма містила інтенсивно-чорне, мастке і вуглисте супіщане заповнення, з кістками великої рогатої худоби (рис.9:III), вівці та уламками ліпного посуду. У верхній частині культурного шару знайдено кілька дрібних черепків від пізньозарубинецьких ліпних посу-

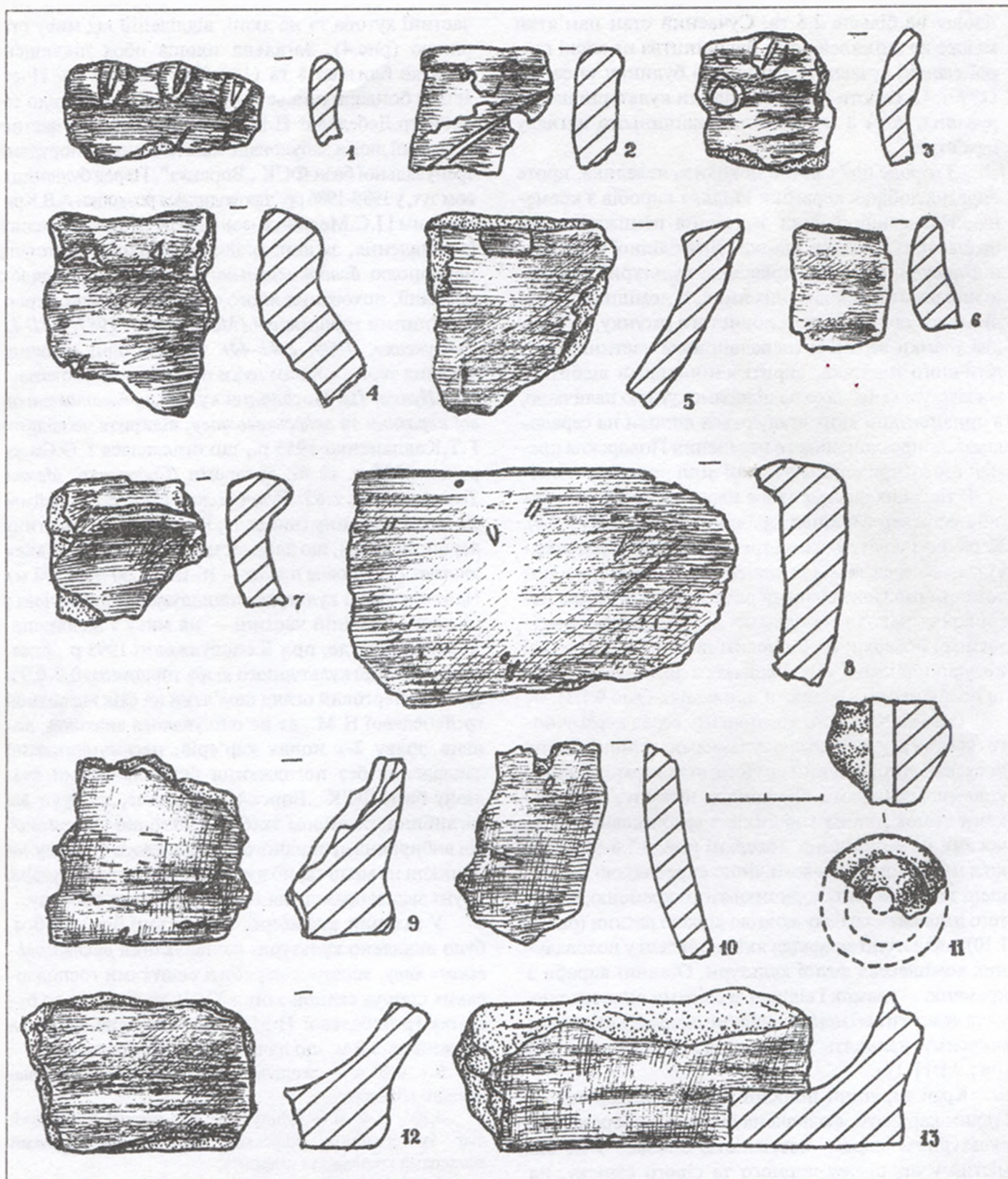

Рис. 7. Патлаївка, с. Поселення III скіфського часу. Фрагменти кераміки.

дин. Знахідки здебільшого належать до керамічного комплексу ранньоскіфського часу (рис. 9: II).

Серед них варто відзначити уламки ліпного лискованого кубка, з прокресленим геометричним візерунком і слідами інкрустування білою пастою, стінок горщиків із наліпним прогладженим валиком, з пальцевими відбитками, денця горщика із шерехатою поверхнею (рис. 9: II).

Матеріали, виявлені у зачистці, вказують на наявність на пам'ятці добре збережених культурних нашарувань *ранньоскіфського часу*.

Отже, поселення біля хутора Марки (пункти I–III) далеко ще не вичерпали можливостей для дослідження об'єктів ряду епох — від неоліту — до скіфського часу, а знахідки пізньозарубинецького ліпного посуду істотно доповнюють археологічну карту краю у плані поширення старожитностей *ранньоримського часу*.

Крутий Берег, с-ще, Ленінський р-н м.Полтава, Полтавська міська рада (лівий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

21. Поселення скіфського часу і черняхівської культури, відоме за обстеженнями М.І.Гавриленка та Г.О.Сидоренко 1940 р., розвідками О.Б.Супруненка 1983 р., займає край високого мису — останцеподібного піщаного завершення другої тераси правого берега р.Коломак, що височіє над колишнім селом (вул.Патріотична), на в'їзді до низинної частини селища (рис.1:22). Цей край мису позначений рештками ампірної поміщицької садиби та до сьогодні збереженої цегляної будівлі конюшні, зведеними по краю кількома садибами. Площа — близько 7 га — здебільшого використовується під городи. Зі схилів походить виразна ранньоскіфська ліпна кераміка, в т.ч. уламки черпаків з прокресленим геометричним візерунком, а також подрібнені фрагменти черняхівського кружального посуду.

Дублянщина, с-ще, Ленінський р-н м.Полтава, Полтавська міська рада (лівий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

22. Місцезнаходження епохи пізньої бронзи та скіфського часу тяжіє до північного схилу піщаного останцеподібного пагорба — частини спотвореного будівництвом залізниці у ХІХ ст. мису високого правого берега р.Коломак, що безпосередньо підходив до лівобережжя Ворскли (рис.1:23). Висота цього підвищення досягає 6-8 м над рівнем заплави. Площа пагорбу (близько 10 га) вже на початку ХХ ст. була забудована. В час Другої Світової війни (1942 р.) Г.О.Сидоренко та В.Й.Довженок збирали на Дублянщині уламки ліпного посуду скіфського часу. В 1980-х рр. одним із авторів тут виявлені фрагменти виразних горщиків бондарихинської культури, а краєзнавцем М.Сташкевичем — розвал великого ліпного горщика пізньобондарихинської культури, що надійшов до збірки Полтавського краєзнавчого музею.

Край північного (найвищого) обривистого схилу пагорбу, обліпленого вздовж підніжжя смугою приватних гаражів, на протязі 0,5 км (з боку залізниці мм.Київ-Харків) помітні відслонення з чорно-супішаним культурним шаром потужністю 0,3-0,5 м, значно перебитим новітніми вигрібними ямами і котлованами льохів. Під схилом знайдено кілька уламків ліпної кераміки бондарихинської культури.

Місцезнаходження — рештки зруйнованого поселення доби пізньої бронзи.

р.Коломак

Верхоли с., Ковалівська сільська рада, Полтавський р-н (лівий берег р.Коломак — лівий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

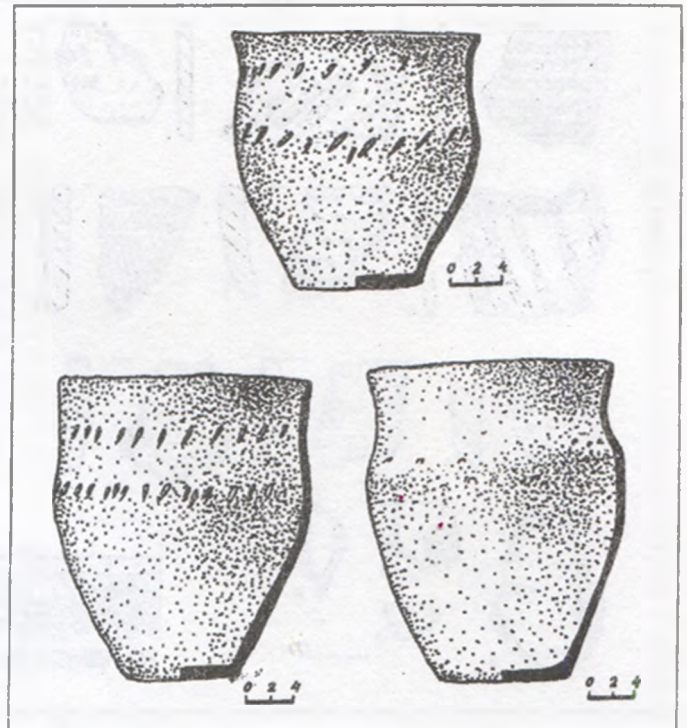

Рис.8. Марки, хут. Ліпні горщики-урни з ґрунтового могильника бондарихинської культури (за О.Б.Супруненком).

23. Сліди різночасового поселення виявлені на пляжі дитячого оздоровчого табору „Фонтан” В.В.Шерстюком. Місцезнаходження розташоване на західній окраїні села, за 0,2 км від дерев'яного мосту через Коломак, край обриву другої надзаплавної тераси (рис.1:24), з мисоподібним виступом розміром 20х30 м. Висота берега в цьому районі — 4-5 м, схил порівняно крутий. Знахідки видуті з шару піску, трапляються рівномірно вздовж схилу на пляжі. Берег поряд, вкритий лісом, — задернований.

Серед знахідок — уламок пізньонеолітичної посудини з рядами ямкових круглих наколів та дрібним піском у тісті, а також — вінець ліпного енеолітичного горщика засухинського типу, прикрашеного під потоншеним зрізом скошеними відтисками дрібнозубої гребінки, а з внутрішнього боку — вертикальними відтисками такого ж гребінцевого штампу і горизонтальними розчосами (рис.10:6). До речі, в тісті останньої посудини помітні слюдяні блискітки від місцевого піску та зерна подрібненого кришавика. Кілька визначених черепків належать ліпному посуду ямно-катакомбного часу (рис.10:3,5), ще кілька — зрубному, зокрема, вінець посудини банкової форми, з прогладженим валиком під зрізом, а також стінка горщика зі скошеним вирівнюванням гребінкою та відбитком нігтя (рис.10:4,9). До комплексу знахідок неолітичної і бронзової доби належать кілька виробів з кременю — відщеп, перетин платівки і скол з ретушшю (уламок знаряддя-?) (рис.10:10,12). У збірці викладача історії місцевої школи зберігається кінцевобічний скребок на масивній пластині, що може належати як до неоліту, так і енеолітичному часу (рис.10:14).

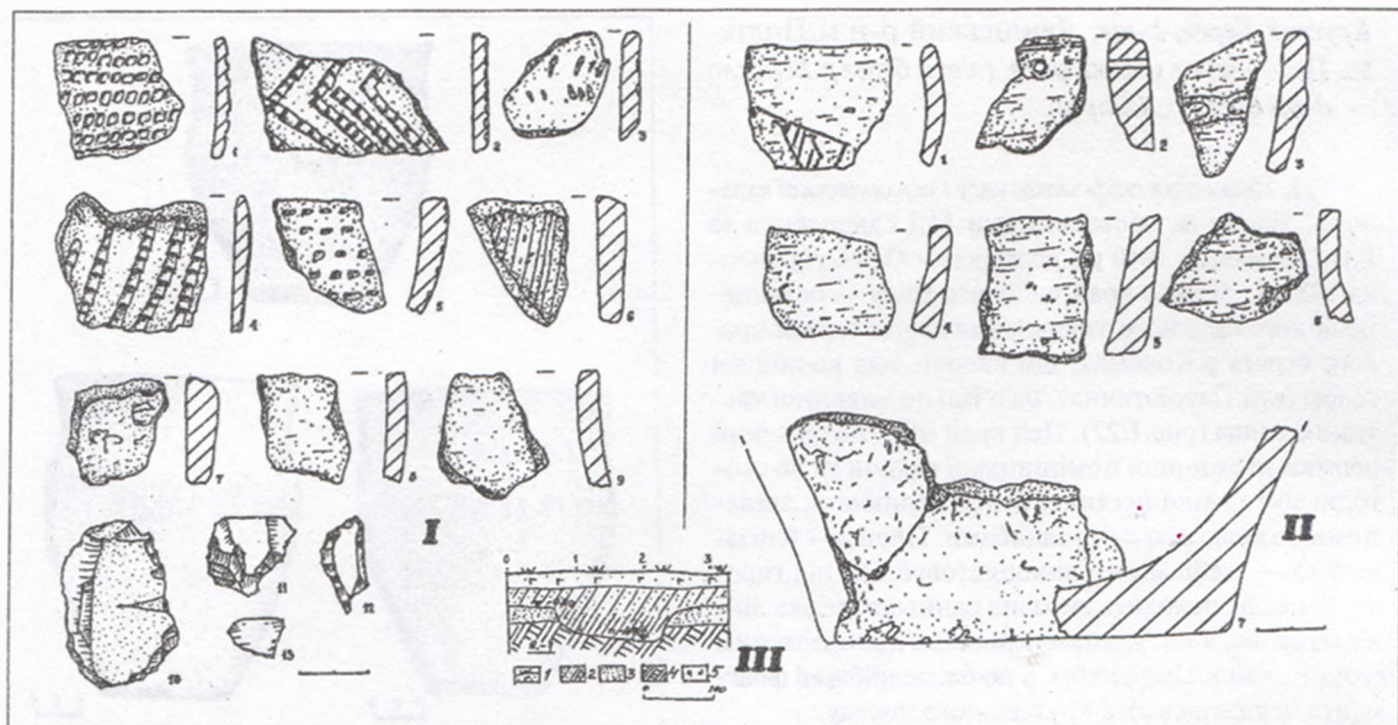

Рис.9. Марки, хут. Пункт I (I).
Пункт III: Кераміка (II) та профіль зачистки ями (III) ранньоскіфського часу.
Знахідки: 1-9 — кераміка; 10-12 — кремій.

Два уламки димленого лискованого кружально-го посуду належать кераміці салтівської культури, в т.ч. вінце невеликого кухля, прикрашене смужками проліскованих горизонтальних ліній (рис.10:8,13).

Вірогідно, місцезнаходження — сліди руйнування поселення на мису другої тераси. Орієнтовно, пам'ятка має належати до епохи пізнього неоліту, енеоліту, пізньої бронзи, а також могла бути місцем стоянки кочового населення часу існування Хозарського каганату.

Триби, кол. хут., ур., Терешківська сільська рада, Полтавський р-н (правий берег р. Коломак — лівий берег р. Ворскла — лівий берег р. Дніпро).

24. *Різночасове поселення*, пошкоджене будівництвом поміщицької садиби XIX — початку XX ст., знаходиться на дюнному підвищенні першої тераси правого берега, висотою 0,8-1,2 м над рівнем заплави, за 0,2 км на північний захід від складів вторсировини, край старого (до 1950-х рр.) шосе мм. Полтава-Харків, вкритого бруківкою (рис.1:25). Поселення тягнє до двох вершин піщаних підвишень розміром 60x100 і 20x50 м, що мають загальну площу близько 0,7 га. Центральна частина обох дюн зруйнована котлованами розібраних цегляних споруд, що вже затягнуті піском і задерновані. У кротовинах відзначені подрібнені уламки ліпного посуду неоліту ямково-гребінцевої кераміки та ямного часу. Констатовані задернування видувів і відсутність новітніх ям.

Поселення виявлене М.Я.Рудинським у 1921 р., неодноразово оглядалося О.К.Тахтаєм у 1925-1927 рр., В.І.Непріною 1977 р. та О.Б.Супрунєнком 1983 р.

Розглядається у фаховій літературі як пам'ятка пізньонеолітичної доби, енеолітичного і ямного часу, як рештки селища бондарихинської культури. Тут же виявлені кілька ліпних черепків пізньозарубинецького часу (Кулатова, Супрунєнко, Терпиловський, 2005, с.48-49, рис.41-42).

р.Говтвянчик, правий берег

Половки, м-н, Гришків ліс, ур., Київський р-н м.Полтава, Полтавська міська рада — Супрунівська сільська рада, Полтавський р-н (правий берег р.Говтвянчик — правий берег р. Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

25. *Поселення скіфського часу*, розташоване за 0,7 км на захід від мікрорайону Половки, на схилі другої надзаплавної тераси у лісовому масиві (рис.1:26), який місцеві жителі називають Гришків ліс. Краєзнавцями (О.О.Ломакіним та В.В.Кішиком) на цій території відкрито 7 зольників скіфського часу, діаметром до 20 м і висотою, приблизно, 0,2-0,5 м.

Черговий огляд дозволив визначити площу пам'ятки — близько 4 га. У процесі обстежень помічена наявність 5-ти шурфів розміром до 2x2 м, закладених край схилу другої тераси, поряд із зольниками та на окремих з них. За повідомленням В.В.Кішика, останні були відкопані студентами Полтавського державного педагогічного інституту у 1997-1998 рр.

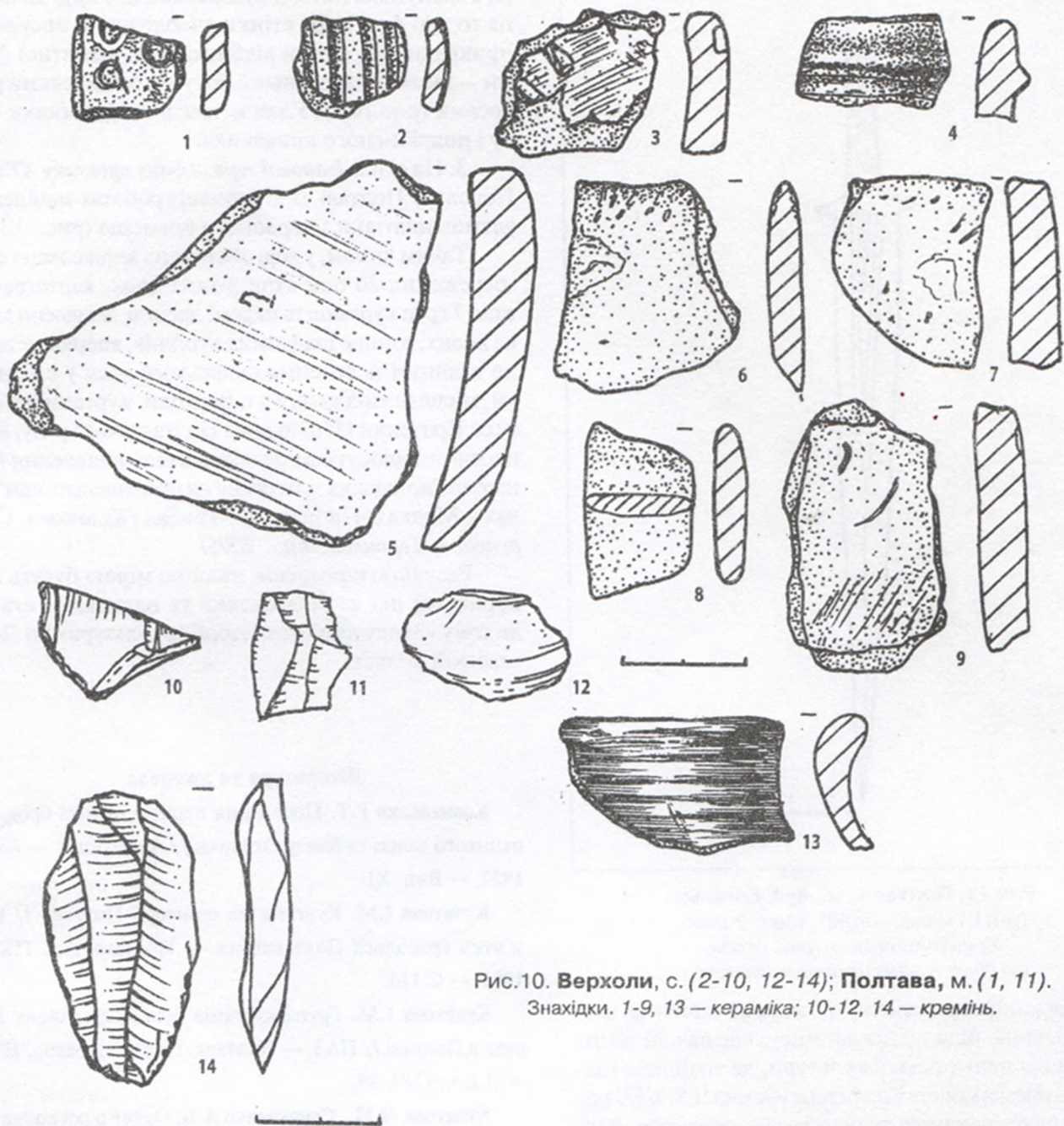

Рис.10. **Верхоли, с.** (2-10, 12-14); **Полтава, м.** (1, 11).
Знахідки. 1-9, 13 — кераміка; 10-12, 14 — кремій.

р.Полузір'я, лівий берег

Падалки, с., Гожулівська сільська рада, Полтавський р-н (лівий берег р.Полузір'я — правий берег р.Ворскла — лівий берег р.Дніпро).

26. **Поселення скіфського і давньоруського часу,** інформація про яке знайшла відображення в ряді публікацій (Супруненко, 1988, с.13; 1998, с.54, 97; Мироненко, 1998, с.67, рис.1:9), виявлене розвідкою І.М.Кулатової в 1985 р. (Кулатова, Супруненко, 1985, арк.19), проте, його детальніше обстеження не проводилося. Селище знаходиться на підпрямокутній формі великому мису лівого високого берега Полузир'я, що здіймається над заплавою на 16-20 м на південний схід над селом, за 0,2-0,3 км, між сс. Андріївка та Гожули, зліва від шосе на с-ще Біофабри-

ки (рис.1:27). Найвища, панівна частина мису була обрана для заселення населенням скіфської доби. Розміри селища становлять близько 22 га (550-600х400 м). Вздовж підвищення — із північного сходу на південний захід та з південного заходу на схід тягнуться два ряди розораних зольників висотою 0,2-0,4 м і діаметром 10-18 м. На території селища виявлені уламки ліпного посуду й античних амфор, що вказують на час існування поселення від кінця VI до IV ст. до н.е.

Вздовж північно-східного схилу високого берега інколи трапляються дрібні уламки стінок давньоруських кружальних горщиків. Площа місцезнаходження давньоруських матеріалів — 0,5 га (25х200 м). Таким чином, поселення належить до пам'яток скіфського і давньоруського часу.

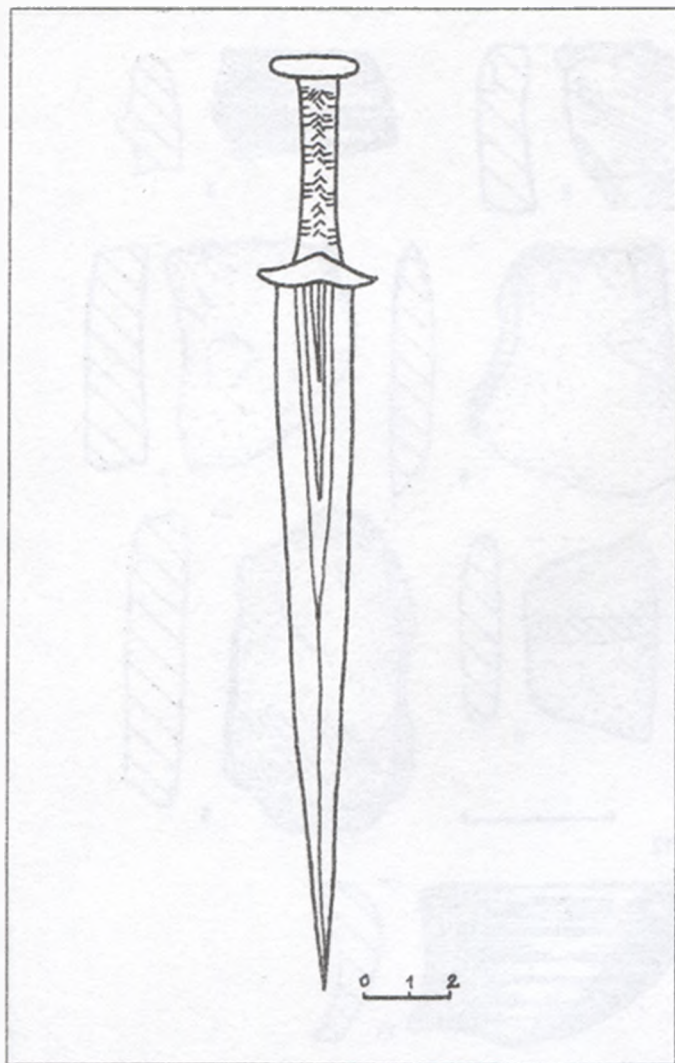

Рис.11. Полтава, м., вул. Енгельса (р-н І-ї міської лікарні). Меч. Залізо. Приватна колекція (рис. особи, що пропонувала на продаж знахідку).

Насамкінець зазначимо, що край північної частини селища, біля підніжжя мису, відзначені рештки селища пеньківської культури, де знайдена мідна візантійська монета імператора Юстіна II 576/577 рр., що використовувалася як прикраса (Супруненко, 1998, с.69).

Також наведемо інформацію про деякі окремі знахідки.

1. Під час земляних робіт у *Полтаві*, в районі *І-ї міської лікарні* восени 2002 р., здійснюваних неподалік від вул.Енгельса — в бік Лікарні УВС, екскаватором вигорнутий з глибини 0,5 м залізний меч скіфського часу, з прямим брускоподібним навершям, прямим руків'ям, метеликоподібним звуженням перехрестям і широким, трикутної форми клинком, що рівномірно звужувався до вістря. Довжина меча — близько 65 см (рис.11).

Встановлено, що меч через кілька днів після знахідки був проданий до Києва і міг потрапити до збірки п.Платонова.

2. Мешканці садиби по *вул.Історичній, 44*, що у Полтаві, яка знаходиться на правому березі струм-

ка Тарапунька (нижче вул.Балакіна, у яру) виявили на городі фрагмент стінки енеолітичної посудини, прикрашеної рядами відбитків підквадратної форми — ямок, зі зворотнього боку — гребінцевими розчосами (рис.10:1). Уламок має в тісті домішки піску і подрібненого кривавика.

3. На схилі *Іванової гори*, з боку *провулку ХТЗ* від Подолу, у Полтаві, при городніх роботах знайдений уламок плитівки з червоного кременю (рис.10:11).

Таким чином, у ході обстежень зафіксовано стан збереження 26 пам'яток різних епох, картографовано 7 груп курганів та окремі насипи, виявлено кілька нових, раніше невідомих курганів, вперше детально оглянуті поселення скіфського часу у с.Падалки, місцезнаходження у с.Верхоли, кургани поблизу сс.Кротенки і Побиванка Полтавського р-ну. Безперечним здобутком розвідок стало виявлення пізньозарубинецьких матеріалів на різночасових пам'ятках у Марках, Побиванці і Трибах (Кулатова, Супруненко, Терпиловський, 2005).

Результати розвідок повною мірою будуть використані під час підготовки та написання статей до тому «Зводу пам'яток історії та культури» по Полтавській області.

Література та джерела

Ковпаненко Г.Т. Поселення періоду пізньої бронзи і раннього заліза поблизу Охтирки // Археологія. — Київ, 1957. — Вип. XI.

Кулатова І.М. Кургани на території Полтави // Пам'ятки археології Полтавщини. — Полтава: вид. ПКМ, 1991. — С.114.

Кулатова І.М. Група курганів біля мікрорайону Левада в Полтаві // ПАЗ. — Полтава: Полт. літератор, 1993. — Ч.1. — С.88-89.

Кулатова І.М., Супруненко А.Б. Отчет о раскопках и разведках в Поворсклье в 1985 г. // НА ІА НАНУ. — Ф.е. — 1985/102. — № 21886.

Кулатова І.М., Супруненко О.Б. Пам'ятки археології на території заповідника «Поле Полтавської битви» // Північна війна та її наслідки для України: Зб. ст. історико-культурного заповідника „Поле Полтавської битви”. — Полтава, 1992.

Кулатова І.М., Супруненко О.Б. До археологічної карти верхньої течії р.Полузир'я // ПАЗ. — Полтава: Полт. літератор, 1993. — Ч.1.

Кулатова І.М., Супруненко О.Б. Курган скіфського часу в околицях Полтави (за розкопками О.С.Федоровського) // ПАЗ. — Полтава, 1993а. — Ч.1. — С.20-23.

Кулатова І.М., Супруненко О.Б., Терпиловський Р.В. Пізньоскіфські та пізньозарубинецькі старожитності Полтавщини. — Київ-Полтава: Археологія, 2005. — 100 с., 1 вкл.

Липеровский А. Где похоронены шведские воины после битвы 27 июня 1709 года // Тр. ПУАК. — Полтава, 1907. — Вып. 3. — С.276-278.

Література про пам'ятки найдавнішого минулого Полтави / Укл. *Тітков О., Малікова Л.* // Полтава: Архітектура, історія, мистецтво. — Полтава: вид. ПНТУ ім.Ю.В.Кондратюка, 2003. — С.59-69. — 176 найм.

Ляпушкин И.И. Днепровское Лесостепное Левобережье в эпоху железа // МИА. — Москва-Ленинград, 1961. — №104.

Мельникова И.С. Новые находки бондарихинской культуры у с.Марки под Полтавой // Обл. науч.-практ. конф., посвящ. 100-летию со дня рожд. М.Я.Рудинского / ТДС. — Полтава: вид. ПКМ, 1987. — С.41-42.

Мироненко К.М. Давньоруські поселення Нижнього Поворскля // АЛЛУ. — Полтава: Археологія, 1998. — №1-2.

Мироненко К.М., Рейда Р.М. Звіт про дослідження земельної ділянки для розширення глиняного кар'єру на території Шербанівської сільради Полтавського району у 2001 році. — Полтава, 2001. // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр.389. — 3 арк.

Неприна В.И. Отчет о работах Левобережной неолитической экспедиции. 1976 г. // НА ИА НАНУ. — Ф.е. — 1976/23. — № 8420.

Неприна В.И. Неолит ямочно-гребенчатой керамики на Украине. — Киев: Наук. думка, 1986.

Неприна В.И., Зализняк Л.Л., Кротова А.А. Памятники каменного века Левобережной Украины. — Киев: Наук. думка, 1976.

Неприна В.И., Післарій І.О. Неолітичні пам'ятки поблизу Полтави // Археологія. — Київ, 1972. — № 7.

Рейда Р.М. До вивчення пам'яток черняхівської культури Нижнього Поворскля // АЛЛУ. — Полтава: Археологія, 2003. — № 2/2002-1/2003.

Сидоренко Г.О., Махно Є.В., Телєгін Д.Я. Довідник з археології України: Полтавська область. — Київ: Наук. думка, 1982. — 108 с.

Супруненко А.Б. Археологические памятники территории г.Полтавы и окрестностей: Каталог. — Полтава: вид. ПКМ, 1988. — 24 с.

Супруненко О.Б. Матеріали до археологічної карти

Нижнього Поворскля // Пам'ятки археології Полтавщини. — Полтава: вид. ПКМ, 1991.

Супруненко О.Б. На землі Полтавській: пам'ятки археології Полтави та околиць — Полтава: Археологія, 1998. — 158 с.

Супруненко О.Б. Про давньоруські центри Нижнього Поворскля // АЛЛУ. — Полтава: Археологія, 1999. — № 1(5). — С.20-30.

Тахтай О.К. Археологічні роботи музею 1926/27 рр. // 36., присвяч. 35-річчю Музею. — Полтава: вид. ПДМ, 1928. — Т.1. — С.287-289.

Тахтай О.К. Передісторичні розшуки в межах Полтавської округи // Антропологія. — Київ, 1928а. — Т. II. — С.250-256.

Титенко Г.Т. Отчет о работе Ворсклинского отряда Среднеднепровской экспедиции ИА АН УССР за 1953 г. // НА ИА НАНУ. — Ф.е. — 1953/95.

Супруненко А.Б., Пуголовков Ю.А. Археологические разведки в Полтаве и Полтавском районе

Резюме

Публикуются материалы разведок на территории г.Полтава и в Полтавском районе Полтавской области, проведенных в 2003 г. в ключе подготовки тома «Свода памятников истории и культуры» по Полтавской области.

В ходе исследований зафиксировано состояние сохранности 27 памятников различных эпох, картографировано 7 курганных групп и отдельных насыпей, обнаружено несколько новых, ранее неизвестных курганов, впервые детально осмотрены поселения скифского времени у с.Падалки, местонахождение у с.Верхолы, курганы близ сс.Кротенки и Побыванка Полтавского района.

Несомненным успехом разведок стало выявление позднезарубинецких материалов на многослойных поселениях в Марках, Побыванке и Трибах.

21.09.2004

Summary

Axenov V.S.

New Accidental Findings of Saltov Period Warriors Horsemen Complexes in the Kharkiv Region

In course of unsanctioned digs near to cremation necropolis of the Saltov and Mayatsk archaeological culture Sukhaya Gomolsza were discovered tree complexes of items belonging to warriors horsemen. The complexes contained military hardware (sabres, spears, battle axes), elements of horse equipment (curb bits, stirrups, hasps, trappings, straps, etc.) and the items of daily use (fold sickle, knives, riveted pot of iron deliberately crumpled up at the time).

On analogy with the things represented into other similar Saltov complexes and burials, such a memorial complexes could be dated back to second half of VIII — third quarter of IX centuries.

Buinov Y.V.

A Settlement and a Ground Necropolis of the Bondarykhinska Culture near to Marky Village in the Poltava Region

In the article is given a generalising characteristic of materials that come from a ruined settlement and a ground necropolis with the cremation rite burials, situated near to village Marky at Poltava suburb. It is made a conclusion of their attribution to the Malobudky stage of the Bondarykhinska culture and their synchrony with the Bilogrudky culture.

Enikov M.V.

Funeral Rituals according to Ground Necropolises in Area of the River Dieper Low Flow of the Golden Horde Time

In the article is analysed funeral rituality of the up to date information ground necropolises of the Golden Horde time in the in area of the river Dieper low flow, in particular of the Blagoveschensk and Kamensk, Kaira, and Mamay-Surky, Mamay-Gora and Verkhniaya Krynitsa, given their chronology. There are recognised tree groups of the burial sites: existing since the Pre-Mogul times, dated back to XIII cent., and of XIV cent.

There considered certain changes in the funeral rituality which come into the Golden Horde time and are marked with some slight influence of nomads on the funeral rite of the settled people of the ground necropolises. Analysis of the materials from the Kaira and the Mamay-Surky necropolises shows complicated processes during the time of existence of the last on the left side of the Ulus Juchy, migration in the area of the river Dieper low flow of some groups of the North-Caucasian Alans directly from Alania and Crimea, as well as arise of more compact groups of the nomadic people, that settled in the Dnieper area and the migrants from the Golden Horde towns in area of the river Volga.

Golovko I.V.

Old-Russian Archaeological Sites in Area of the River Udai Middle Flow X-XIII cent.

In the publication is given a data overview concerning archaeological sites of the Old-Russian times in area the river Udai middle flow, in the administrative borders of the Pryiatyn District of the Poltava Region and the Pryluky District of the Tchernigov Region. It is made an attempt to analyse the structure of the low link of the Kyiv Russ administration, on example of 'bailiwick of a hundred' of the Pereyaslav Principality, with the centre in the Pereyaslav.

Koloda V.V.

Slavs and Hasars Relationships. An Outlook through the New Archaeological Data from the Basin of the River Severny Donets

Archaeological investigations in the area of the river Severy Donets of recent years made possible advance in the 'confrontation theory' in the relations between Slavs and Hasars. The finds on the settlement Verkhny Saltov bear witness that the poly-ethnic population also comprised Slavs.

Investigations on the settlement Mokhnach shows that the Slavic migrants arrived here mixed with bearers of the Saltov-Mayatska culture. Ceramics from the settlement Vodiane near to Romny also bears witness about the influence the Hasar Khanate made upon the Slavs.

All this gives opportunity to offer a new regional model of cooperation between the Hasar population and the East Slavs.

Krupa T.M.

Examinations of the Silk Brocade of the Golden Horde Time from the Barrow 8, Burial 1, near to Village Voloshino in Area of the Low Flow of the River Psel

In work results of preliminary researches of silk brocade are submitted: definition of raw material, weaver's and spinning characteristics.

Kulatova I.N.

A Barrow of the Zhabotin Time on the Institute Hill in Poltava

Here is published some information about a find of a pottery chalice dated back to the Zhabotin time in ruined burial of the late VIII — early VII cent. B.C. on the Institute Hill in Poltava, and given date about existence of a group of barrows which could likely be dated by Scythian epoch, on the territory of cape edge of the high radical bank of the river Vorskla, occupied now with blocks of the Poltava Yuri Kondratuk National Technical University.

Litvinova L.V.

South Ukraine Population in the Middle Ages (Palaeodemographic Aspects of Investigation)

The anthropological material from earth necropolis Mamai Surka largest in the East Europe totals 1143 skeletons and is a high-grade source for research and reconstruction of demographic structure of settled population of an epoch of the Middle Ages of the South of Ukraine. Results of the analysis of sex-age structure of population Mamai Surka testify to a high death rate — middle age of death for all population (in view of children's death rate) makes 18.7 years, for adults — 35.8 years, middle age of death of men — 37.2 years, women — 34.1 years. The high level of children's death rate (almost 50 %) and a significant level of infantile death rate — 33.5 % is marked. Tables of death rate show very low average life expectancy — 20.6 years. At such level of life expectancy, till 20 years in alive remained hardly more half (52.2 %) individuals, and by 40 years in alive there is only each third individual.

Application of different methods of the analysis of demographic parameters has allowed to obtain the objective data on average life expectancy, a death rate, survival rate and expected life expectancy in various age intervals of the population of the South of Ukraine during an epoch of the Middle Ages.

Lyubichev M.V.

The arising of the Chemyakhov culture to the East of the Dnieper in connection to the Dunai events in the 20-30* of IV century: to the problem's setup.

The Chemyakhov culture is been formed to the West of the Dnieper in 230-270 a.d. The first Chemyakhov monuments in ht river bank bank area of the Dnieper Left-bank side appear in the end of III century and the beginning of the IV century. The greatest number of the monuments in the region appear in 30-40 of the IV century. The massive Chemyakhov population appearing in that period can be connected to its partial moving from the Dunai area after Konstantin concluded peace treaty with the Gotts in 332 a.d.

Mozia K.O.

Archaeological Borders of the Byzantine Taurica

Studying of history of Crimea — an inseparable part of understanding of history of Ukraine. Practically during all epoch Crimea was original "crossing of cultures". It also has designated specific features of historical development of this region. The history of Crimea interested many researchers, not only professional archeologists and historians. But, certainly, not all questions at issue are solved finally. Archeologic borders Byzantian Taurica during the Middle Ages — one of them. In V — XV item in Taurica constantly collided interests of the different states: Byzantium, Khazaria, Moldova and Ottoman empire. Therefore the border of sphere of influence of Byzantium were not constants. Most a constant there was a territory of Mountain Crimea between Sevastopol and Feodosiya — on a line of the Second and First ridges, and also near coast. Proceeding from it, also it is possible to consider this territory Byzantian Taurica.

Ostroverkhov A.S.

Early Antique Glass Glyptic as an Historical Phenomenon at the Sites of the Eastern Europe

There is a description earlyantique glass gliptique in article which was on the area of Eastern Europe. Artefacts are introduced by gemms and rings. Gemms are subdivided into intalia (scabeoids) and cameos. Cameos appear in IV century B.C. The earliest rings were products in which as panels were used scabeoids are situated on the ring. In IV century B.C. gemms which were made from "stratified" glass. Glass rings also appear in late-classic time. From the end of the IV-th century till early III-rd century B.C. it is watching process of confluence described above kinds of rings. Gemms was put into the nest on the panel of a ring.

Models made in "East-Greek" style dominate though and "Greek-Persian" product are met plots can be divided into three groups: 1) images of real and mythical animals; 2) images of men's faces and figures; 3) mythical-allegorical compositions. Dancers (menades) and hip-pocamps were depicted on the gemms and rings from "stratified" glass.

Ancient greeks used gemms and rings as amulets, decorations and stamps. Barbarian population of region used gliptic things as representative decorations only first - two aforesaid functions were active. The firs function of sca-rabeoids is ali cases was realization of role apotropeius. Form of gemms which simulated outward form of scarabs and also a colour of glass which imitated semiprecious stones - mountainous crystal, azure, sapphire, aquamarine testify.

If take attention a style of making of images on the glass gemms and rings and also mixture of glass the centres of manufacture such production must be found in Greek-Anatolian region, Ionia, Finikiya, inclusar Greece, Attica and may be in Karfagen. It isn't exsept that part of scarabeoids

was made from imported half-finished product in some towns of North Pont.

Sergeeva M.S., Gorbanenko S.A.

Leather footwear of the eighteenth century from the excavations in Igorevsk str., 13/5 (Kiev).

There are published finds of leather wears details of eighteenth century. On the basis of archaeological and ethnological analogies there is reconstructed a variant of footwear that was used on Kiev Podol.

Suprunenko A.B., Pugolovak Y.A.

Archaeological Investigations in Poltava and the Poltava District

Here are published materials of investigations, made in Poltava and the Poltava district of the Poltava region in 2003, during preparation of a volume, "Collection of Historical and Cultural Sites" in the Poltava Region.

During the investigations have been marked out 27 sites, dated back to different times, mapped 7 barrow groups and single tumuli, discovered some new barrows, which have not been known before. For the first time have been carefully examined settlements, dated back to the Scythian time, near to village Padalka, not afar of the village Verkholy, barrows near to villages Krotenky and Pobyvanka in the Poltava district.

For sure, it is a success of investigations of the late Zarubinetsky materials at the multilevel settlements in Marky, Pobyvanka and Tryby discovering.

Sherstiuk V.V.

Pottery of the Frame Time from Settlement in Rubezhnoe near to Belsk

In the publication is given a characteristic of the Frame time ceramic complex from Rubezhnoe, near to Kotelva, discovered during the preserving examinations on the site in 2000. It is the third Frame time settlement on which the digs was done. The fragments of the crockery represent typical collection to ceramics of the Frame time tribes. Some elements of the ceramics forms and the decoration show the connexion to the Bondarykhy culture.

Terpylovsky R.V., Pashkevich G.A., Gorbanenko C.A.

Agriculture of the Early Slavic Settlements Roische and Alexandrovka 1

Here are published new materials about agriculture of inhabitants of the Early Slavic Settlements Roische and Alexandrovka 1 in the Tchernigov Region, with the cultural sediments of the Kyiv, the Kolochensk, and the Volynets-Saknovska cultures.

Titkoff A.V., Kondratenko T.K.

Blade alike a Leaf of Willow

In the publication are given the results of examination of an object from the collection of Chinese armaments in the Poltava Regional Historical Museum.

Zaisev A.V., Artemyev A.V.

Of the Thermoregulation Vertebrae Evolution System

Here is given a version of appearance of stable temperature maintenance in one or another degree among all the difference of vertebrae. It is underlined that the animals, from the beginning, is linked with creation of a natural mechanism of an inside body parameters support upon the optimal level through the environmental changes.

АРХЕОЛОГІЧНИЙ ЛІТОПИС ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Науковий журнал

Засновники та видавці

Центр охорони та досліджень
пам'яток археології
управління культури
Полтавської
облдержадміністрації

Інститут археології
НАН України

Регстраційне свідоцтво
ПЛ № 212
від 29 січня 1997 р.

Виходить раз на півріччя.

Друкується за постановою
редакційної колегії журналу.

Відповідальність
за точність цитування,
наведення прізвищ,
імен та по-батькові, дат,
посилань на джерела
і літературу
несуть автори статей та
публікацій.

У разі
передруку посилання на
"Археологічний літопис
Лівобережної України"
обов'язкове.

Оригінал-макет підготовлений
ВЦ "Археологія" ЦОДПА

З'яно до набору 20.10.2005 р.
Підписано
до друку 14.05.2006 р.
Формат 60х84/8.

Папір офсетний.
Друк офсетний.

Ум.-друк. арк. 23,5.
Обл.-вид. арк. 28,9.

Тираж 320 прим.
(1-й з-д — 225 прим)
Вид. № 110.

Зам. № 3/2006.

Віддруковано:

Вид-во "Фірма"Техсервіс"
м.Полтава, вул.Міщенка, 2,
тел.факс (053-2) 56-36-71

НАШІ АВТОРИ

Аксьонов Віктор — кандидат історичних наук, зав. відділом археології Харківського історичного музею

Артем'єв Андрій — асистент Української медичної стоматологічної академії, ст. науковий співробітник Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації

Буйнов Юрій — кандидат історичних наук, доцент Харківського Національного університету ім. В.Н.Каразіна

Головко Ігор — викладач історії Пирятинського ліцею, Полтавська обл.

Горбаненко Сергій — кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник Інституту археології НАН України

Зайцев Андрій — асистент Української медичної стоматологічної академії

Ельников Михайло — старший науковий співробітник археологічної лабораторії Запорізького державного університету

Колода Володимир — кандидат історичних наук, доцент Харківського державного педагогічного університету ім.Г.С.Сковороди

Кондратенко Тамара — зав. сектором фондів Полтавського краєзнавчого музею

Кулатова Ірина — зав. відділом охорони пам'яток археології Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації

Крупа Тетяна — науковий співробітник Музею археології та етнографії Слобідської України Харківського Національного університету ім.В.Н.Каразіна

Литвинова Людмила — науковий співробітник Інституту археології НАН України

Любичев Михайло — кандидат історичних

наук, доцент Харківського Національного університету ім. В.Н.Каразіна

Моця Катерина — аспірант Інституту історії України НАН України

Нефьодкін Олександр — кандидат історичних наук, викладач кафедри історії Стародавньої Греції та Риму Санкт-Петербурзького державного університету

Островерхов Анатолій — кандидат історичних наук, ст. науковий співробітник відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАН України

Пашкевич Галина — доктор біологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту археології НАН України

Пуголовек Юрій — мол. науковий співробітник Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації

Сидоренко Олександр — краєзнавець

Сергєєва Марина — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

Супруненко Олександр — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, директор Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації, заступлений працівник культури України

Тітков Олександр — зав. сектором Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації

Терпиловський Ростислав — зав. кафедрою археології та музеєзнавства Національного університету ім. Т.Шевченка

Шерстюк В'ячеслав — мол. науковий співробітник Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації

Публікуючи постановчі та проблемні матеріали, редакція, окрім спеціально обумовлених випадків, подає авторську точку зору.

На обкладинці: Перекриття давньоюмоного поховання №26 кургану Стовбувата могила під Комсомальськом (2004 р.).
Фото *Супруненко О.Б.*, 2004.

Рисунки, креслення:
Авторські та Коваленко Г.В., Мещинської Т.В.

Коректура: *Супруненко О.Б.*
Переклад англійською мовою: *Чернишов В.В.*

